

Modern Konutun Kooperatifler Aracılığı İle Üretilmesi: Isparta - Gülevler Yapı Kooperatifi Örneği

Ülkü ÇELEBİ GÜRKAN*

Öz

Yapı kooperatifleri Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar geçen sürede konut üretim biçimleri arasında yaygın bir pratik haline gelmiştir. Isparta kentinde 1968-70 yılları arasında inşa edilen Gülevler Yapı Kooperatifi sahip olduğu mimari özelliklerin yanında üretim biçimi bakımından da önem kazanmaktadır. Kentin dışında yeşil alanlar içinde sorunsuz bir çevre yaratmayı amaçlayan kooperatifin inşaatları 1,5 yıl gibi kısa bir süre içerisinde tamamlanarak 110 adet bahçeli ve tek katlı müstakil konut inşa edilmiştir. Düşük yoğunluklu seyrek yerleşim dokusuna sahip yerleşimde konutlar kütle formları ve yalın cepheleri ile geleneksel konut tipolojisinden uzak modern bir görünüm sunmaktadır. Modernizmin Isparta kentini etkilediği 1960-1980 yılları arasındaki dönemde inşa edilen Gülevler Yapı Kooperatifi günümüzde adını verdiği mahallenin küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı Gülevler yerleşiminin kuruluşu, özellikleri ve günümüzdeki durumunun ortaya konulması ve korunarak gelecek nesillere aktarılması gereken bir modern şehircilik örneği olduğunun belgelenmesidir. Kooperatifinin kentsel ve mimari niteliklerinin değerlendirilebilmesi için kent tarihine yönelik bilgi ve belgeler taranmış; elde edilen çizimler, planlar ve görsel materyaller farklı ölçeklerde incelenmiştir. Alanın geçirdiği değişim ve dönüşümler morfolojik yapı ve tekil yapı ölçeğinde incelenmiştir. Çalışma sonucunda Gülevler Yapı Kooperatifinin kentsel ve mimari nitelikleri ortaya konmuştur. Çalışma sonucunda kooperatif yerleşiminin kentte modern mimarinin gelişiminde etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Gülevler; Yapı Kooperatifi; Isparta; Modern Konut; Konut Sorunu

* Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ulku.celebi@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4774-8115

Production of Modern Housing through Cooperatives: The Case of Isparta - Gülevler Building Cooperative

Ülkü ÇELEBİ GÜRKAN*

Abstract

Since the proclamation of the Republic, building cooperatives have become a common form of housing production. The Gülevler Building Cooperative, built in Isparta between 1968-70, is becoming increasingly important in terms of both its architectural features and its production method. Aiming to create an undisturbed environment in the green outskirts of the city, the cooperative's construction was completed in a short period of 1.5 years, and 110 single-storey detached houses with gardens were built. Located in a low-density, sparsely populated area, the houses have a modern appearance, far removed from the traditional housing typology with its massed forms and simple facades. Built between 1960 and 1980, as modernism took hold of the city of Isparta, the Gülevler Building Cooperative today forms a small part of the neighborhood after which it is named. The aim of this study is to reveal the origins, characteristics, and current situation of the Gülevler settlement, and to document that it is an example of modern urbanism that should be preserved and passed on to future generations. To evaluate the urban and architectural qualities of the cooperative, information and documents related to the history of the city were scanned and the drawings, plans, and visual materials obtained were studied. As a result of the study, the urban and architectural qualities of the Gülevler Building Cooperative were revealed, and at the same time, the current situation and the changes and transformations that the area has undergone were determined. As a result of the study, it was found that the cooperative settlement was effective in the development of modern architecture in the city.

Keywords: Gülevler; Building Cooperative; Isparta; Modern Housing; Housing Problem

* Assist. Prof. Dr. Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Engineering and Architecture, The Department of Architecture, ulku.celebi@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4774-8115

GİRİŞ

İnsanların temel gereksinimlerinden biri olan barınma gereksinimini karşılamak amacıyla ortaya çıkmış bir yapı tipolojisi olan konut, aynı zamanda kentlerin yapı taşıdır. Ülkeden ülkeye farklılık gösterse de; kentlerdeki nüfus artışını karşılayacak düzeyde konut üretmek; güvenli, sağlıklı ve mahremiyeti sağlayan niteliklere sahip konutlar tasarlamak ve farklı sosyo-ekonomik koşullardaki insanlar için konuta erişimde fırsat eşitliği yaratmak ülkelerin temel politikaları arasında yer almaktadır (Alkan & Uğurlar, 2015). Tüm dünyada konut üretim biçimlerinin ülkelerin içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik şartlardan etkilendiği görülmektedir. Türkiye’de konut sorunu Cumhuriyetin ilanıyla birlikte başta Ankara ve İstanbul olmak üzere kentlerin nüfusunun hızla artmasıyla gündeme gelmeye başlamıştır. Daha sonraki süreçte ise konut sorunu; ikinci dünya savaşından sonraki dönemde yaşanan kırdan kente yoğun göç sonucunda kente gelen, kent yaşamını deneyimlememiş halk kitlelerine yönelik yeterli konut üretiminin sağlanamaması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yapı kooperatifleri konut sorununun çözülmesine yönelik konut üretimi sağlayan mekanizmalar olarak ortaya çıkmıştır.

Kooperatifler üyelerinin üretim, tüketim, konut ya da krediye yönelik ihtiyaçlarını gerçekleştirmek amacıyla, serbestçe iktisaden bir araya gelmelerinden oluşan müşterek birer çalışma organizasyonudur (Zadil, 2011). Herkese açık olma, gönüllü katılım, demokratik denetim ve topluma karşı sorumluluk taşıma kooperatiflerin ortak özelliğidir. Bireysel olarak konut sahibi olamayan kişilerin konut sahibi olabilmesi amacıyla ortaya çıkan yapı kooperatifleri, kooperatif biçiminde örgütlenmiş organizasyonlardır. Üretilen ve tüketilen malın aynı olduğu yapı kooperatiflerinde, kooperatif üyeleri arasındaki ilişkiler kentsel bir topluluğun geliştirilmesine olanak sağlayacak nitelikte pekiştirilmiş ve süreklidir (Koç, 2022). Yapı kooperatifleri ülkemizde 1935 yılından itibaren konut üretim biçimleri arasında yer almıştır.

Bunun yanında 19. yüzyılın sonlarında modern kent üzerine çalışan kuramcılar yeni bir toplum yaratmak, endüstri kentlerinin bunalımlarına ve artan konut sorununa çare bulmak amacıyla ideal kent modelleri geliştirmişlerdir. Ebenezer Howard tarafından 1898 yılında ortaya atılan Bahçeşehir (Garden City) akımı kentlerdeki yoğunluğa ve kirliliğe alternatif olarak kentle kırsal avantajlarını birleştiren bir kent önerisidir. Kırsal alanda planlanan Bahçeşehir tasarımında merkezde planlanan daire kent, daire şeklindeki daha küçük kentlerle kuşatılmıştır. arazileri ve açık alanlardan oluşan bir yeşil bant kenti çevreleyerek onu endüstri alanlarından ayırır. Kırsal üretimin devam ettiği bahçeli konutlar büyük bulvarlar arasına yerleştirilir. Kent merkezinde kamusal bir açık alan ve çevresinde kamu yapıları yer alır. Howard Bahçeşehir modelinde toplumun işbirliği yaparak daha sosyalist olmasını sağlamaya çalışmaktadır (Ertan, 2004). 1903 yılında tasarlanan Letchwort ve 1929 yılında sosyal kent olarak ortaya çıkan Radburn yerleşimleri Howard’ın ideallerine temellendirilmişlerdir. Bahçeşehir modeli zaman içerisinde sosyalist bir kentsel reformundan ziyade bir yerleşim örneği olarak teknikleştirilmiş ve deneyimlendiği her ülkede farklı bir çehre kazanmıştır. Bahçeşehir hareketi Türkiye’de Jansen Planı (1928-1939) doğrultusunda başkent Ankara’nın imarında gündeme gelmiştir. Diğer kentlerdeki imar hareketlerinde Ankara’nın örnek alınması, bahçeşehir modelinin bir dönem Türk kentleşmesinde etkili olmasını sağlamıştır (Çınar, 2015). Kırsal üretimin devam ettiği bahçeli konutlar, kentle kırsal olumlu özelliklerinin birleştirilmesi, yeşil alanların fazla olması gibi ilkeler toplu konut üretimlerinde kullanılmıştır. Bahçeli evler şeklindeki yapı kooperatifleri Bahçeşehir modelinin uygulama alanı bulunduğu örnekler arasında yer almaktadır. Isparta kentinde yer alan Gülevler Yapı Kooperatifi bu örneklerden biridir.

Bu çalışmanın amacı Gülevler Yapı Kooperatifi’nin kuruluşu, mimari özellikleri ve günümüzdeki durumunun ortaya konması ve korunarak gelecek nesillere aktarılması gereken bir modern şehircilik örneği olduğunun belgelenmesidir. Gülevler Yapı Kooperatifi 1960’lı yılların sonunda Isparta kentinde gecekonduların yerleşimlerinin oluşmasını önlemek amacıyla planlanan, aynı zamanda dönemin konut sorununa yönelik ucuz konut üretme politikalarının bir parçası olarak ortaya çıkmış bir sosyal konut projesidir. Çalışma kapsamında öncelikle Isparta kentinin mekânsal gelişim süreci içerisinde yapı kooperatiflerinin varlığı irdelenmiştir. Daha sonra kentte ortaya çıkan ilk yapı kooperatifleri arasında

yer alan Gülevler Yapı Kooperatifi'nin kentsel ve mimari niteliklerinin değerlendirilebilmesi için kent tarihine yönelik bilgi ve belgeler taranmış; elde edilen çizimler, planlar ve görsel materyaller incelenmiştir. Çalışmada Isparta Belediyesi arşivlerinden ulaşılan konut yerleşim-plan-cephe ve detay çizimleri ile yazışmalardan yararlanılmıştır. İnceleme kentsel yerleşim kararlarının irdelendiği üst ölçekten başlayarak aşamalı olarak mahalle örüntüsü, parsel ve yapı adası ilişkisi, sokak örüntüsü ve konut tipolojisi olmak üzere farklılaşan ölçeklerde gerçekleştirilmiştir. En son süreçte ise alanın zaman içerisinde geçirdiği fiziksel değişim ve dönüşümler morfolojik yapı ve tekil konutlar ölçeğinde incelenmiş; görsel veriler haline getirilerek yorumlanmıştır (Tablo 1). Çalışma sonucunda Gülevler Yapı Kooperatifi'nin kentsel ve mimari nitelikleri ortaya konmuş, alanın geçirdiği değişim ve dönüşümlerin tespiti yapılmıştır. Çalışmanın diğer bir amacı da günümüzde oldukça azalmış bir konut sunum biçimi olan yapı kooperatiflerinin Isparta kentinin mekânsal gelişimine ve konut üretimine olan katkılarını belgelemektir.

Tablo 1. Araştırmanın yöntem kurgusu

Araştırma metodu		Ölçek
Literatür araştırması	Tarihsel araştırma	
Alan araştırması	Yerleşim planı-imar planı-harita ve hava fotoğraflarının incelenmesi Konutlara ait plan, cephe ve detay çizimlerinin incelenmesi Yerinde gözlem	Kentsel ölçek-mekansal örüntü Parsel ve yapı adası ilişkisi Sokak örüntüsü Konut tipolojisi
	Alanın geçirdiği değişim ve dönüşümler	İmar planları Haritalar ve uydu görüntüleri Konutlarda yapılan değişiklikler

MODERN DÖNEMDE UCUZ KONUT İNŞASI İÇİN BİR GİRİŞİM: YAPI KOOPERATİFLERİ

Konut sorunu bir ülkedeki konut üretiminin niteliksel ve niceliksel olarak talep edilen kapasiteye cevap verememesi ve istenilen düzeyde olmaması ile ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de konut sorunu Cumhuriyet'in ilanından sonra başkent Ankara yeni kurulan devletin farklı kademelerinde görev yapan kişilerin barınma sorunu ile kendini gösterirken, bunun yanında büyük kentlerdeki yeni iş olanaklarından yararlanmak isteyen insanların göçü sonucunda devlet konut sorunu ile karşı karşıya gelmiştir (Aydın vd., 2005). 1929 Ekonomik Buhranı'ndan itibaren süregelen ucuz konut ihtiyacı, 1940'lı yıllarda II. Dünya Savaşından ekonomik olarak etkilenen Türkiye'de artarak devam etmiştir. Dönemin önde gelen mimarlarından Zeki Sayar 1946 yılında Arkitekt dergisinde yayınlanan yazısında ülkedeki konut sorununa dikkat çekmiş ve dönemin hükümetini bu sorunu çözmeye yönelik rasyonel adımlar atmaya davet etmiştir (Sayar, 1946). Bu dönemde Emlak Bankası, Sümerbank, Ziraat Bankası gibi nüfuzlu bankaların desteği ve 1945 yılında kurulan SSK'nın konut kredileri vermesi ile konut üretim biçimleri değişirken, kamu yatırımları ile yapı kooperatifleri kurulmaya başlamıştır (Koca, 2015; Pérouse, 2023; 319).

Türkiye'de konut kooperatifçiliği tarihçesi 1935 yılında Ankara'da kurulan Bahçelievler Yapı Kooperatifi ile başlamıştır. Bahçelievler Yapı Kooperatifi 1931 yılında kurulan "Türk Kooperatifçilik Cemiyeti" çatısı altında hayata geçirilmiştir. Bizzat Ankara'nın kent planını hazırlayan Hermann Jansen

tarafından tasarlanan Bahçelievler Yapı Kooperatifi o dönemde daha ucuz konut üretim biçimlerinin kent planlanmasıyla birlikte ele alındığını göstermektedir. Bahçelievler Yapı Kooperatifi'ni yine Ankara'da kurulan Güvenevler, Küçükevler ve Karınca yapı kooperatifleri takip etmiştir. Bu kooperatifler başkentte yaşanan konut krizine en etkili çözüm olarak sunulmuş ve dönemin yayın organlarında tüm ülkeye tanıtılmışlardır. Ulaşılabilir fiyatlara arazi temin edebilmek için kentin dışında inşa edilen kooperatiflerin biçimlenmesinde bahçe önemli bir bileşen olarak görülmüştür (Pérouse, 2023; 316-321). Bu kooperatifler ile Türkiye'de modern toplumun yaşayacağı konutun kentsel ve mekânsal örgütlenme biçimi bir imge olarak üretilmiştir.

1948 yılında çıkarılan ve konut yapımını teşvik eden 5228 sayılı "Bina Yapımı Teşvik Kanunu" birlikte yapı kooperatifleri ülke genelinde yaygınlaşmaya başlamıştır (Cengizkan, 2002; 175). Bu kanunla gecekondulaşmanın önüne geçilebilmesi amacıyla daha düşük maliyetlerle konut üretilmesi için yasal düzenlemeler yapılmış, ucuz kredi imkanları sağlanmış; arsanın bulunmasında, gerekli malzemelerin temin edilmesi ve taşınmasında kolaylık sağlanmıştır (Bina Yapımını Teşvik Kanunu, 1948). Kooperatiflerin ilk örnekleri üst-orta sınıf tarafından örgütlenmiş de 1940'ların ortalarından sonra bu konut üretim biçimi işçiler, memurlar gibi düşük gelir grubuna hitap eder hale gelmiştir. Bu nedenle daha küçük konutlar tasarlanmış ve daha ekonomik malzeme seçimleri yapılmıştır. Yapı kooperatifleri ile konut üretimi yerel yönetimlerin öncülüğünde gelişmiştir. Kooperatiflerin yerleşeceği büyük alanların kamulaştırılması görevini belediyeler üstlenmiştir (Tekeli 1982; 82). Maliyetin önemli bir bölümünü oluşturan arsa payı devlet tarafından karşılanmaktadır (Akpınar & Uz, 2016). Bu dönemde yapı kooperatiflerinin konut örgütlenmesinde iki tür konut üretimi mevcuttur. Bunlardan ilki araziye yayılmış, kendine ait bahçeleri olan müstakil konutlar olarak planlanırken, diğeri ise tek yapı kütlesinden oluşan apartmanlar şeklindedir (Cengizkan, 2002; 176).

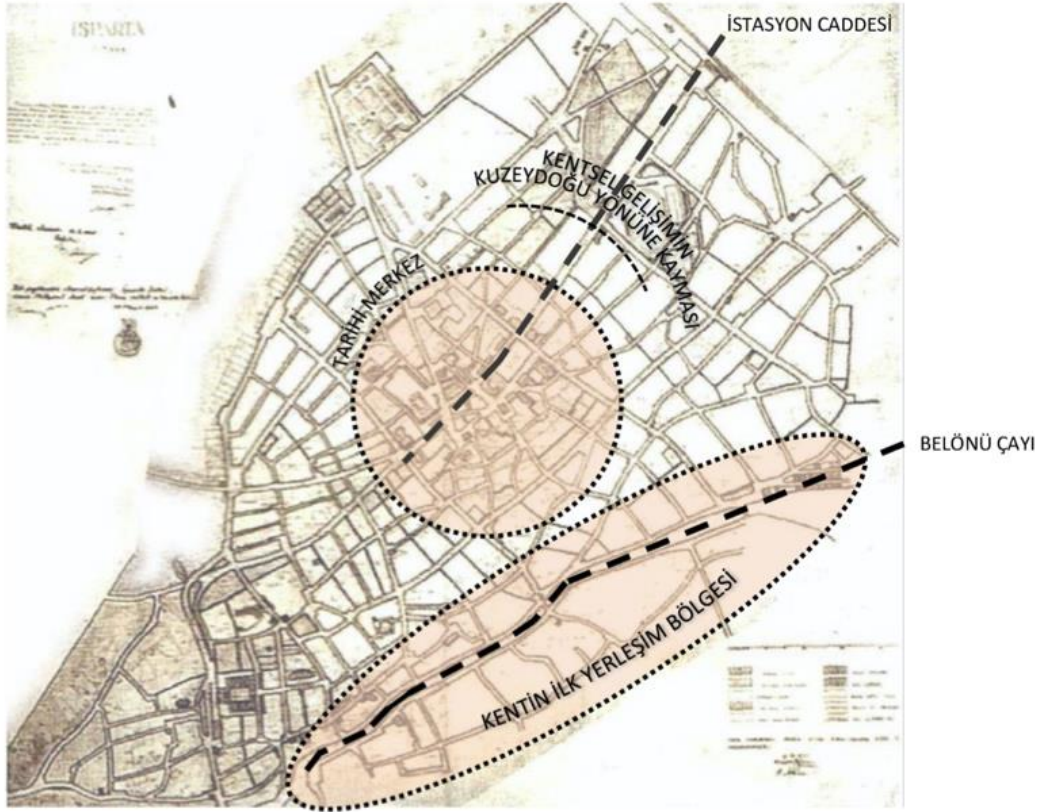
1950'li yıllara gelindiğinde ülkenin içe dönük ekonomi politikasının dış yardımlarla ve hızlı endüstrileşme ile değişmesi sonucunda ortaya çıkan kırsal kesimden kente doğru yaşanan göç hareketleri konut sorununu daha yoğun biçimde gündeme getirmiştir. Ancak Türkiye'de bu dönemde konut sorununun çözümüne yönelik bütüncül bir model ortaya konamamıştır. Genellikle kent çeperlerinde görülen gecekondular halkın barınma sorunu kendi kendine çözmeye çalışma biçimi olarak ortaya çıkmıştır. 1960'lara gelindiğinde giderek artan iç göç nedeniyle konut sorununun çözümünde yap-satçılık, kooperatifçilik, toplu konutlar gibi farklı konut üretim biçimleri ortaya çıkmıştır. Özellikle 1963 yılında planlı kalkınma dönemine girilmesi ile birlikte konut sorununu gidermek ve mevcut konut üretim yöntemlerine alternatif yaratabilmek adına devlet tarafından verilen krediler konut üretiminde kooperatiflerin çoğalmasına neden olmuştur. 1965 yılında yürürlüğe giren "Kat Mülkiyeti Kanunu" ile apartmanların kooperatiflerce üretimi yaygınlaşırken (Tekeli, 2009), 1969 yılında çıkarılan 1163 sayılı "Kooperatifler Kanunu" ile yapı kooperatiflerinin sayısı tüm Türkiye'de artış göstermiştir. Kooperatifler Kanunu ile kooperatif yerleşimleri birden fazla apartmandan meydana gelen daha büyük ölçekli yerleşimlere dönüşmüştür (Sözen & Tapan, 1984). Bu bağlamda Türkiye'deki yapı kooperatiflerinin konut üretimi kronolojik olarak üç tipte incelemek mümkündür. Bunlar bahçeli evler, apartmanlar ve toplu konutlardır (Özüekren, 1996).

Bu çalışmada Isparta kentinde 1960'lı yıllarında sonunda yapı kooperatifi ve yerel yönetim işbirliği ile gerçekleştirilen, bahçeli evler şeklinde inşa edilen Gülevler Yapı Kooperatifi'nin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Gülevler Yapı Kooperatifi yerleşimi; Isparta kentinde gerçekleştirilen ilk kooperatif girişimlerinin arasında yer alması ve yerleşimin başarısının değerlendirilebilmesine olanak sağlayan bir geçmişe sahip olması nedeniyle önemli bir örnektir.

ISPARTA KENTİNİN MEKÂNSAL GELİŞİMİ VE KONUT KOOPERATİFLERİN ORTAYA ÇIKMASI

Isparta kenti Cumhuriyetin ilanı sonrasında kırsal karakterini bir süre daha korumaya devam etmiştir, Cumhuriyet dönemi başında küçük bir yönetim, ticaret ve üretim merkezi olan kent; 1930'lu yıllardan itibaren gelişme göstermiştir. 1960 yılına kadar olan dönemde kentte kamu yapıları inşası başta

olmak üzere, bayındırlık ve ulaşım hizmetleri ile altyapı çalışmaları yapılmıştır. 1936 yılında tren yolunun kente gelmesi ekonomiyi geliştirici bir etki yapmış, kentte üretilen gül ve halı gibi ürünlerin ticaretini hızlandırmıştır. Bununla birlikte demiryolunun gelişi kent yapısını değiştirmiştir. Kent merkezinde açılan İstasyon Caddesi üzerinde yer alan kamu yapıları ve ticari işletmeler ile yeni bir çekim merkezi oluşturmuştur. Kentin ilk imar planı 1943 yılında Prof. Dr. Gustav Oelsner ve Doç. Kemal Ahmet Aru tarafından hazırlanmıştır. Planda kentin İstasyon Caddesi etrafında, tarihi merkezin kuzeydoğu yönünde gelişmesi öngörülmüşken, kentin ilk yerleşim bölgesi olan Isparta Çayı'nın (Belönü Çayı) güneyinde kalan bölgeler imar planına dahil edilmemiştir (Isparta İmar Planı Raporu, 1943; 1621) (Şekil 1).

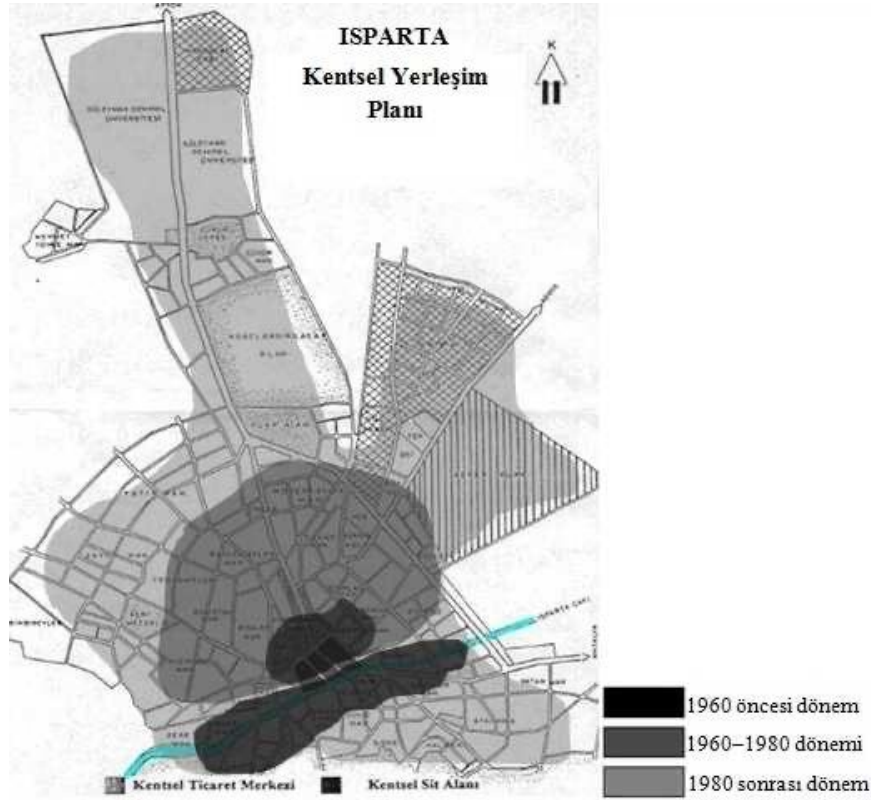
Şekil 1. Prof. Dr. Gustav Oelsner tarafından hazırlanan Isparta kent planı (Kaynak: Anonim, 2001)

Prof. Gustav Olsner ve Doç. Kemal Ahmet Aru tarafından hazırlanan imar planının raporunda konut alanları olarak bahçe içerisinde müstakil ve sıra evler önerilmiştir. Bitişik nizamlı sıra evlerin münferit evlere oranla daha ucuza mal edilebileceğinin altı çizilir. Çayın güneyinde kalan alanlar için bilhassa sıra evlerin tercih edilmesi gerektiği açıklanmıştır. Plan raporuna göre konutlar en fazla iki katlı olmalı; alt katta gündüz birimleri olan yemek ve oturma alanları, üst katta ise yatak odaları yer almalıdır. Ön bahçe mesafesi 5 metreden az olmamalıdır. Konutların mimari karakterlerinin aynı olmasına dikkat edilmelidir (Isparta İmar Planı Raporu, 1943; 1619-1620). Olsner ve Aru'nun Isparta kenti için önerdiği konut biçimlenişinde Prof. Dr. Hermann Jansen'in Ankara imar planında önerdiği Bahçeli Evler yerleşiminin ilkelerinden etkilenildiği çıkarımı yapılabilir. Jansen Ankara kent planında konut alanlarının müstakil ikiz ev ya da sıra evler şeklinde, bahçeye sahip tek ya da iki katlı evler olması gerektiğini ifade etmiştir (Tekeli & İlkin, 1984). Jansen'in Ankara kent planında önerdiği bahçeli ikiz evler bu dönem kent planlanmasında kamuoyuna benimsetilmeye çalışan konut tipleri arasında yer almaktadır (Cengizkan, 2002).

Isparta kentinde ilk yapı kooperatifi girişiminin tarihi bu döneme rastlamaktadır. Ankara'da görev alan devlet memuru Sami Hekimci Ankara Küçük Evler Yapı Kooperatifi'nin ikinci başkanıdır ve Ankara

Güven Yapı Kooperatifi girişiminin yönetim kurulunda yer almıştır. Hekimci ayrıca Türk Kooperatif Derneği'nin (TKK) yönetim kurulu üyesidir. Sami Hekimci yapı kooperatiflerinden edindiği deneyimleri içeren "Ankara Küçük Evler Yapı Kooperatifi'nin kuruluşu ve amacına ulaşması" ve "Ankara Güven Yapı Kooperatifi" başlıklı yazılarını Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından çıkarılan dönemin kooperatifçilik dergisi Karınca'da yayınlamıştır (Pérouse, 2023; 504, 607). Hekimci bu girişimleri memleketi olan Isparta'da da atmış, bu konudaki bilgi ve tecrübelerini kentlinin ileri gelenleri ile paylaşmıştır. Bu doğrultuda 1938 yılında "Isparta Yapı Kooperatifi"nin kurulması yönünde adımlar atılmaya başlanmıştır. Kooperatifin yüz ortaklı olarak hayata geçmesi öngörülmüştür. Kooperatif bünyesindeki yüz adet konutun, her bir üyenin eşit olarak on taksit şeklinde vereceği yüzer liradan meydana gelen on bin liralık bir sermaye üzerine yüz bin liralık kredi temini ile inşa edilmesi planlanmıştır. Girişimin mevcut imar planı sınırları içinde kalacağı açıklanmıştır (Güllü, 1938). Dönemin Halkevi yayın organı olan Ün Dergisi'nde Isparta halkına coşkuyla duyurulan Isparta Yapı Kooperatifi girişimi hayata geçirilememiştir.

1950'lerin ikinci yarısından itibaren kentte görülen sanayi, ticaret ve kamu yatırımları sonucu Isparta kenti hızlı bir kentsel gelişme dönemine girmiş; kent nüfus, sosyo-ekonomik yapı ve mimari olarak değişim göstermiştir (Anonim, 2006). 1950'li yıllarla birlikte Türkiye'de devletin belirlediği ekonomi politikaları ile kentlerde kamu yatırımları ve sanayi girişimleri artmaya başlamıştır. Tarımda makineleşme sonucunda yaşanan kırdan kente göç hareketi kentlerin fiziksel ve sosyo-kültürel yapısının değişmesine neden olmuştur (Bölükbaş Dayı & Alyanak, 2024). Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan kırdan kente göç hareketi Isparta kentinde daha geç yaşanmıştır. Tarımda makineleşmeyle topraktan dışlanan işgücü evlere kurulan halı tezgâhları ile halıcılığa yönelmiştir. Kent ekonomisindeki en önemli etmenlerden biri olan ve geçmişi 1880'li yıllara dayanan halıcılık endüstrisi geleneksel tezgâhlarını köylerde ve kasabalarda tutmaya devam etmiştir. Buna ek olarak Eğirdir Gölü kıyısında sürdürülen balıkçılık faaliyetleri ve gülcülük endüstrisi nüfusu köylerde tutmaya devam ederek Isparta kentini bir dönem göç serüveninin dışında bırakmıştır. Ancak 1960'lı yılların ortalarında özellikle geleneksel halıcılık endüstrisinin makineleşmeye karşı güç kaybetmesi ile birlikte kırsal kesimden kente doğru bir göç yaşanmıştır (Sezgin, 1993). 1960'lı yıllara kadar belli başlı bayındırlık hizmetlerine kavuşan Isparta bu dönemden itibaren hızlı bir kentleşme ve sanayileşme sürecine girmiştir. 1960'lı yıllarda kent merkezindeki sanayinin büyük bir bölümü dokuma-iplik sanayiye aittir. 1950-63 arası dönemde kent merkezinde 16 adet dokuma fabrikası kurulmuştur (Temurçin, 2004). Bunun yanında gül tarımcılığının gelişmesi ve gülcülük faaliyetlerinin 1948 yılında kooperatifleşmesi de sermayenin kent merkezinde örgütlenmesini sağlamıştır (Sezgin, 1993). Ticaret ve sanayi alanındaki bu gelişmeler Isparta'da köyden kente göçü başlatmıştır. Bunun sonucunda kente göçerek kent merkezinde kurulan fabrika ve imalathanelerde çalışmaya başlayan işçiler için konut gereksinimi ortaya çıkmaya başlamıştır (Anonim, 1973). Bu dönemde kentsel gelişim kuzeye doğru kayarken kentnin güneydoğu bölgelerinde gecekondulaşma görülmeye başlamıştır (Şekil 2).

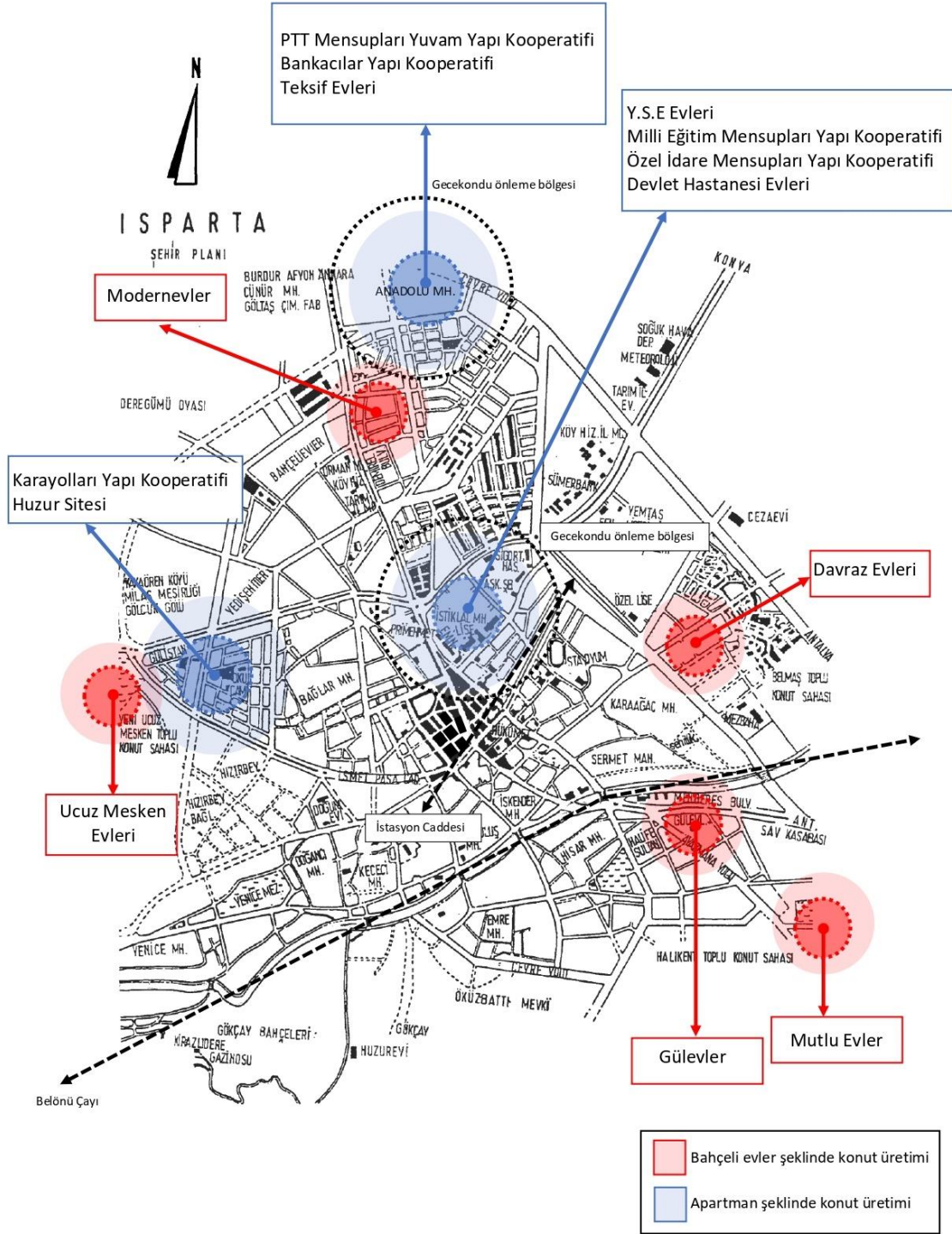

Şekil 2. Isparta kentinin yerleşim geçmişi (Kaynak: Isparta Belediyesi, 2011)¹

Nüfus hareketleri incelendiğinde; Cumhuriyet'in ilanından sonra yapılmaya başlanan nüfus sayımlarında 1927-1950 yılları arasında Isparta kenti nüfusunun %75'inin köylerde yaşadığı görülmektedir. 1950 yılında nüfusun %24,4'ü şehirde, %75,3'ü köylerde yaşarken; şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı 1960 yılında %34,8'e, 1970 yılında %38,1'e, 1980 yılında ise %45,2'e ulaşmıştır. 1965 yılında kent merkezinin nüfusu 42.901 kişi iken, 1975 yılında 62.870'dir (TUİK). Bu veriler değerlendirildiğinde Isparta kent nüfusu şehir nüfusu ağırlıklı artarken, buna karşılık kırsal nüfusun sürekli azaldığı görülmektedir. 1960 yılında nüfusun hızlı artması ve iskân edilen yerlerin planlama alanının dışında kalması nedeniyle yeni bir imar planı hazırlanması gündeme gelmiştir (Şentürk & Duran, 2022). 1960'li yılların ortalarından itibaren köyden kente göç sonucu oluşan konut talebi Isparta'nın kentinin sorunlarından biri haline gelmiştir. Bu dönemde Isparta kentinde konut sorununa çeşitli çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Yapı kooperatifleri yoluyla konut üretimi bu çözümlerden biridir. Dönemin Belediye Başkanı Fuat Uyar başkanlığında olan yerel yönetim tarafından 1968 imar planında kentin gecekondu önleme bölgeleri aracılığı ile gelişmesine karar verilmiş ve Yayla, Karaağaç, Anadolu ve İstiklal mahalleleri gecekondu önleme bölgesi olarak belirlenmiştir. Gecekondu önleme bölgelerine ek olarak Modernlevler, Mehmet Töngre, Gülistan, Davraz, Binbirevler ve Gülevler yerleşimleri toplu konut alanları olarak ayrılmıştır. Bu alanlar yerel yönetim tarafından kamulaştırılarak yapı kooperatiflerine tahsis edilmiş, diğer yandan konut istemi olan kişiler konut kooperatifleri şeklinde örgütlenmiştir (Haber 32, 2022). Bu bölgelerdeki arsalar belediye tarafından kamulaştırılarak belediye mülkiyetine geçirilmiş, dolayısıyla oluşacak herhangi bir arsa spekülasyonunun önüne geçilmiştir. Arazilerin altyapı hizmetlerinin sağlanması da belediye tarafından karşılanmıştır. Böylece hak sahiplerinin konut gereksinimleri ekonomik biçimde karşılanmaya çalışılmıştır. Kooperatiflerin hızla tamamlanmasında da yerel yönetimin katkısı

¹ Prof. Dr. Ali Türk tarafından çizilen Isparta kentsel yerleşim planı, dönemlere bağlı kentsel gelişimi belirlemek üzere altlık olarak kullanılmıştır. Bu plan üzerine 1960 öncesi, 1960-1980, 1980 sonrası dönemlere ait kentsel gelişme yönü ve büyüklüğü işlenmiştir.

büyüktür. Arsa tahsisini müteakiben projelendirme ve ruhsatlandırma aşamaları hızla tamamlanmıştır (Isparta Belediyesi, 2024). Konut kooperatifleri Isparta kentinde gecekondu sorununun ortaya çıkmadan önlenmesi amacıyla atılmış birer sosyal reform çalışmasıdır. Dar gelirlilerin konut sahibi olabilmesi için bir alternatif olarak ortaya çıkmışlardır. Diğer bağlamda bu yapı kooperatifleri Cengizkan'ın da belirttiği gibi konut edinmede bir araç olmanın yanında sosyal bir dayanışma aracı olarak gelişmiştir (Cengizkan, 2002).

Şekil 3. Isparta Kentinde 1967-86 yılları arasında inşa edilen yapı kooperatifleri (Kaynak: Isparta 1990 İmar planı üzerinde yazar tarafından üretilmiştir.)

Isparta kentinde yapı kooperatifleri aracılığı ile gerçekleştirilen konut üretim modelinin bahçeli evler ve tek yapı kütesinde örgütlenen apartmanlardan meydana gelen toplu konut alanları olmak üzere iki tipte olduğu görülmektedir. Bahçeli evler konut yerleşimleri Davraz Mahallesi Sakinleri Yapı Kooperatifi (1967), Gülevler Yapı Kooperatifi (1970), Mutlu Evler Yapı Kooperatifi (1975), Modern Evler Yapı Kooperatifi (1978), Bağkur Evleri (1982) ve Binbirevler Yapı Kooperatifi (Ucuz Mesken Yapı Kooperatifi) (1987)'dir. Kentte yapılan diğer yapı kooperatifleri ise üyelerin tek çatı altında toplandığı toplu konut alanları şeklinde üretilmiştir. Bunlar arasında Karayolları Yapı Kooperatifi (1976), Milli Eğitim Mensupları Yapı Kooperatifi (1979), Bankacılar Yapı Kooperatifi (1980), Devlet Hastanesi Yapı Kooperatifi (1984), Y.S.E. Sigortalılar Yapı Kooperatifi (1985), Yuvam Yapı Kooperatifi (1985), Teksif Yapı Kooperatifi (1986) ve Özel İdare Mensupları Yapı Kooperatifi (1986) bulunmaktadır (Çetin & Güvü Erhan, 2023). Kooperatifler aracılığıyla konut üretiminin ikinci tipini oluşturan bu yapılar; 1967 imar planında gecekondulu önleme bölgesi olarak gösterilen Anadolu ve İstiklal mahallelerinde yoğunlaşmaktadır (Şekil 3). 1980'li yıllardan itibaren bahçeli evler şeklindeki uygulamaların azaldığı ve yapı kooperatiflerinin genellikle toplu konut uygulamaları şeklinde inşa edildiği göze çarpmaktadır.

GÜLEVLER YAPI KOOPERATİFİ

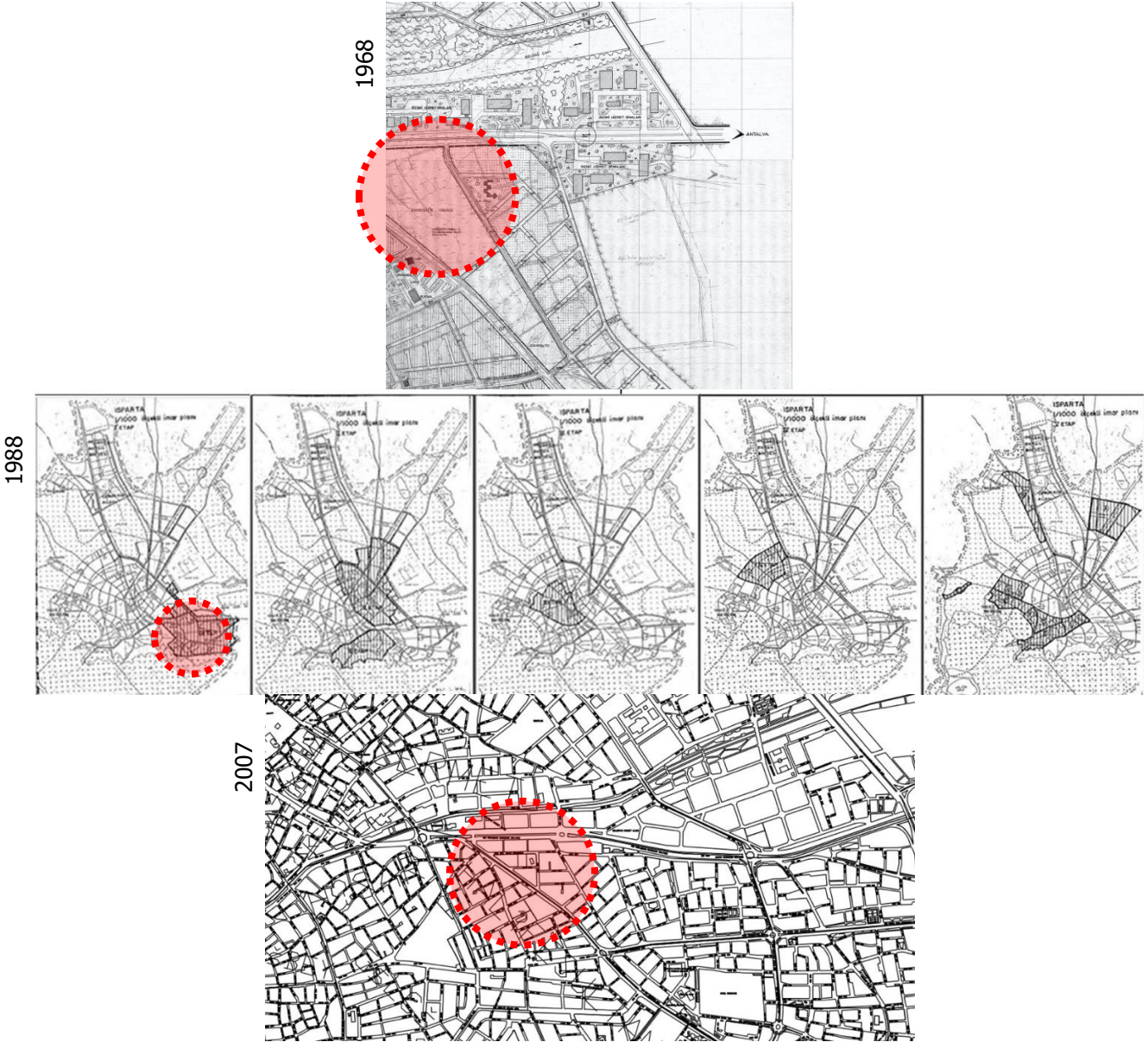
Isparta kentinde başlatılan ilk sosyal konut uygulamalarından biri 1968-70 yılları arasında inşa edilen Gülevler Yapı Kooperatifi'dir. Gül Evlerin hikâyesi 1968 yılında memur, işçi ve esnaflardan oluşan orta gelir grubundan 110 kişinin kurduğu "Sınırlı Sorumlu Isparta Gülevler Yapı Kooperatifi" ile başlamaktadır. Kooperatifin ilk başkanı Kamil Sargut'tur. Orta gelir sınıfına yönelik olarak kurulan kooperatif ortakları arasında memur ve işçilerin yanı sıra İslamköy Belediye Başkanı, Orman Bölge Baş Müdürü, İlk halk kütüphanesi müdürü, mühendisler, hakimler, eczacılar gibi daha üst gelir grubundan kişilere rastlanmıştır (Isparta Belediyesi, 2024). Bu durum Türkiye'deki benzer örneklerde olduğu gibi Isparta kentinde de kooperatif konut üretim tarzından yararlananların yalnızca ihtiyaç sahipleri olmadıklarını göstermektedir.

Gülevler'in projelendirme çalışmaları 1968 yılında başlamış, yerleşim planı 29 Mayıs 1968 tarihinde Isparta Belediyesi tarafından onaylanmıştır. Yerleşimin proje müellifi Yüksek Mühendis Mimar Nezih Özyalçın'dır (Isparta Belediyesi, 2024). 1958 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nden mezun olan mimar 1962 yılında Antalya'da kendi ofisini kurmuştur. Antalya Karayolları 13. Bölge Müdürlüğü Hizmet Binası (1967-68) mimarın önemli yapıları arasında yer almaktadır (Bölükbaş Dayı, 2019). Projelerde Yüksek Mühendis Mimar Nezih Özyalçın ile birlikte mimarlar Necdet Kıvanç ve Yılmaz Yalçınkaya'nın katkısı bulunmaktadır. Yerleşim 1968 imar planında kentin gelecekteki büyüme yönlerinden biri olarak öngörülen Antalya karayolu üzerinde kooperatifler için ayrılan alana inşa edilmiştir. Gülevler yerleşiminin inşaat ruhsatnamesi 16 Eylül 1968 tarihinde verilmiş ve bunu takiben inşaatlara başlanmıştır. Gülevler yerleşiminin uygulamasını ve kontrolörlüğünü Yüksek Mühendis Doğan Kıvıllı üstlenmiştir. Kentin dışında yeşillikler içinde sorunsuz bir çevre yaratmayı amaçlayan kooperatifin inşaatları Isparta kentinin ekonomik durumu ve yapılaşma koşulları dikkate alındığında 1,5 yıl gibi kısa bir süre içerisinde tamamlanmıştır. Isparta Belediyesi inşaatlar süresince de kooperatife destek olmuştur. İnşaatlarda kullanılan ahşap doğramalar için inşaat alanında bir atölye kurulmuş, böylece taşıma masrafından tasarruf edilmiştir. 1970 yılının Ocak ayında konut inşaatlarının tamamlanmasıyla iskan başvurusu yapılmış, Haziran 1970 tarihinde Belediye tarafından iskan izni verilmiştir. 110 konutun arsa bedeli hariç üyelere toplam maliyeti 500.500,00 TL'dir (Isparta Belediyesi, 2024).

"Gülevler Yapı Kooperatifi" yerel yönetim ve kooperatif işbirliği ile uygulanan bir projedir. Kooperatifçilik yolu ile konut üretiminin Isparta kentindeki ilk örneklerinden biridir. Halkın içinden bu tür bir girişimin gerçekleşmiş olması ve bunun yerel yönetimlerce desteklenmesi yerleşkenin en önemli özelliklerindedir. 1965 yılında Kat Mülkiyeti Kanunu'nun kentlerde apartmanlaşmanın önünü açması ve kooperatiflere apartman yapımına imkan vermesine rağmen Gülevler müstakil konutlar şeklinde bahçe kent modeli ile inşa edilmiştir. Gülevler Yapı Kooperatifi'ni izleyen yıllarda Isparta kentinde kooperatiflerin yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir.

Kentsel Ölçek ve Mekânsal Örüntü

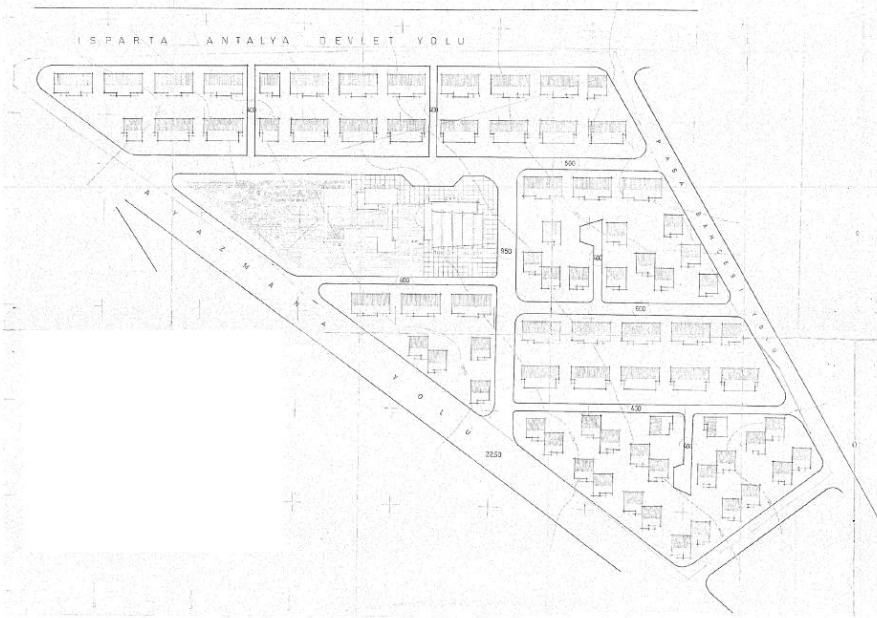
Gül Evler yerleşimi kentin kuzeydoğu yönünde, toprak bedelinin ucuz olduğu, dönemin imar planı sınırları dışında kalan bir arazide sınırlarının belirlenmesiyle oluşmuştur (Şekil 3). Kurulan yapı kooperatifi tarafından seçilen bölge 1968 İmar planında belirlenen üç gecekondü önleme bölgesine (Yayla, Karaağaç ve İstiklal Mahalleleri) ek olarak Hanife Sultan Mahallesi'nde geliştirilmiştir. Ayrılan alan Ayazmana şosesi ile Antalya yolu arasında kalmaktadır. Alanın kuzeydoğu yönünde ilkokul yapılması planlanmıştır. 1990 İmar planının I. Etabında Gülevler Yapı Kooperatifi yerleşiminin güneyi, nüfus yoğunluğu göz önünde tutularak gelişme alanı olarak planlanmıştır. Isparta kentinde hala yürürlükte olan uygulama imar planı 2007 yılında hazırlanmış; Gülevler Yerleşimi bu imar planında yerleşik konut alanları içerisinde yer almıştır. Alanın çevresindeki yapılaşma yoğunluğu güncel imar planında okunabilmektedir (Şekil 4).

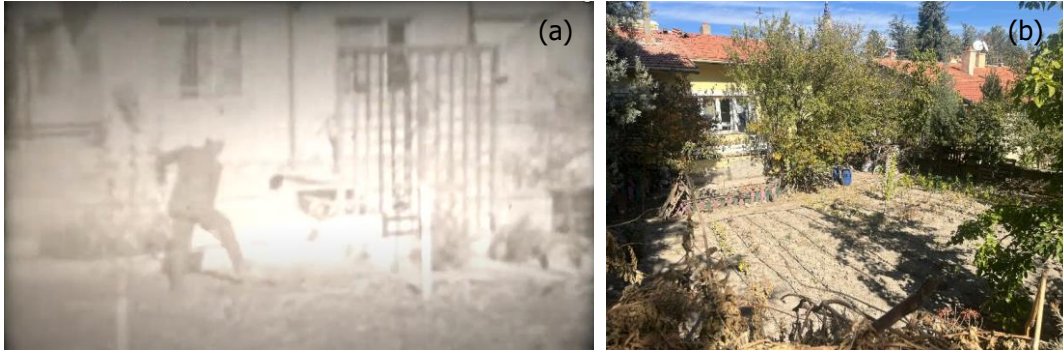
Şekil 4. Sırasıyla 1968-1988 ve 2007 (güncel) imar planlarında kooperatif sahası (Kaynak: Isparta Belediyesi, 2024; Aydın, 2016)

Yerleşimin karakterini belirleyen ana unsur kentsel ölçekteki tasarım kararlarıdır. Gülevler yerleşiminin kentsel ölçekteki tasarım kararları incelendiğinde düşük yoğunluklu yapılaşma biçimi,

bahçeli müstakil konut tipolojisi, yoğun yeşil alan/peyzaj kullanımının uygulandığı bir yerleşme pratiği olduğu göze çarpmaktadır. Yerleşim bahçeli evleri referans alan biçimde bahçe içinde yan yana dizilmiş tek katlı evlerden meydana gelmektedir (Şekil 5). Konutların bahçeli olması konut sakinlerinin kırdan keskin bir şekilde kopmalarının önüne geçmiştir (Köse, vd., 2018). Bahçe konut sakinleri tarafından gündelik hayatın bir parçası olarak işlev görmektedir (Şekil 6).

Şekil 5. Gülevler Yapı Kooperatifi vaziyet planı (Kaynak: Isparta Belediyesi, 2024)

Şekil 6. Konut bahçelerinde üretimin ve doğa ile ilişkinin devam etmesi 1970'li yıllar ve 2004 yılı (Kaynak: (a) Gülevler Sakinleri, 2014; (b) Çelebi Gürkan Arşivi)

Gülevler yerleşimi kuzeyinden geçen ve kentin ana taşıyıcı yollarından biri olan, 30 metre genişliğindeki Adnan Menderes Bulvarına cepheli konumda olan üçgen bir alan içinde yer almaktadır. Yerleşimi çevreleyen diğer yollar 15 metre genişliğindedir. Yerleşim kuzeybatı-güneydoğu ekseninde yayılmıştır. 7000 m² alanda planlanan kooperatif alanı 8 yapı adasından meydana gelmektedir. 7 yapı adasında 110 adet bahçeli konut planlanırken gridal planın merkezinde kalan yapı adası sosyal tesis alanı olarak ayrılmıştır. Konutların inşası tamamlandıktan sonra Isparta Belediyesi'nin 29.12.1970 tarihli kararıyla bu parselin 7018 m²'lik kısmında cami yapılmasına karar verilmiştir (Şekil 5). Kooperatif sakinlerinin bir araya gelebilmesi için sosyal tesis yapılması öngörülmüş, ancak bu tesis inşa edilmemiştir. Vaziyet planında sosyal tesis olarak ayrılan ancak boş olan alana 2015 yılında bir düğün salonu inşa edilmiştir (Şekil 7). Yerleşke içerisinde düğün salonu haricinde ticari alan bulunmamaktadır. Yerleşimde yalnızca dini yapı bulunması nedeniyle kooperatif sakinlerinin kamusal iletişimi devam ettireceği sosyal alanlar sınırlıdır.

Şekil 7. Genel yerleşim-2024 (Kaynak: Google Earth)

Mahalle-sokak-bahçe kavramları ile bütünleşen bir kent dokusu görülmektedir. 1970'li yıllarda kentteki diğer yapı kooperatiflerine bakıldığında genellikle apartmanlaşmanın tercih edildiği görülürken, Gülevler Yapı Kooperatifi müstakil konutlar şeklinde planlanmıştır. Yerleşimin mekânsal örüntüsü kendinden sonra inşa edilen Mutluevler (1975) ve Modernevler (1967) yapı kooperatiflerine örnek teşkil etmiştir (Tablo 2). Yerleşimin mahalle dokusu inşa edildiği günden bu yana bozulmadan gelmiştir. Yeşil doku Gülevler Yapı Kooperatifi'nin tasarımında önemli bir yere sahiptir (Şekil 8). Konutun bahçesi ile başlayıp, bahçenin açıldığı yola taşarak devam eder ve merkezde yer alan dini yapı etrafında yoğunlaşarak bir açık kamusal mekân yaratır.

Şekil 8. Sokak boyunca devam eden yeşil doku (Kaynak: Çelebi Gürkan Arşivi)

Sokak Örüntüsü ve Sokak-Parsel-Yapı İlişkisi

Yerleşim planlamasında ızgara planlı kent dokusu görülmektedir. Konutlar çağdaş planlama anlayışı ile birbirini kesen düzenli sokaklar üzerine konumlandırılmıştır. Izgara plan dokusunda merkezde yer alan ticari alan ve dini yapı çevresinde 10 metre genişliğinde ana akslar mevcuttur. Yerleşim içi yollar ise 6 ve 4 metre genişliğindedir. En dar yollar konutlar arasında yer alırken en geniş yollar merkezdeki sosyal tesis ve cami çevresindedir (Şekil 9). Yerleşim içerisindeki sokak örüntüsünde yaya ve taşıt yolu ayrımı net biçimde yapılmamıştır. Sokaklar taşıt yolu olarak kullanılmaktadır. Bazı yapı adaları içerisinde konutlara ulaşmak için çıkmaz sokaklar düzenlenmiştir. Çıkmaz sokaklarda kaldırım bulunmamaktadır. Yerleşim içerisindeki taşıt yolları düşük yoğunluktadır ve genellikle yerleşim sakinleri tarafından kullanılmaktadır.

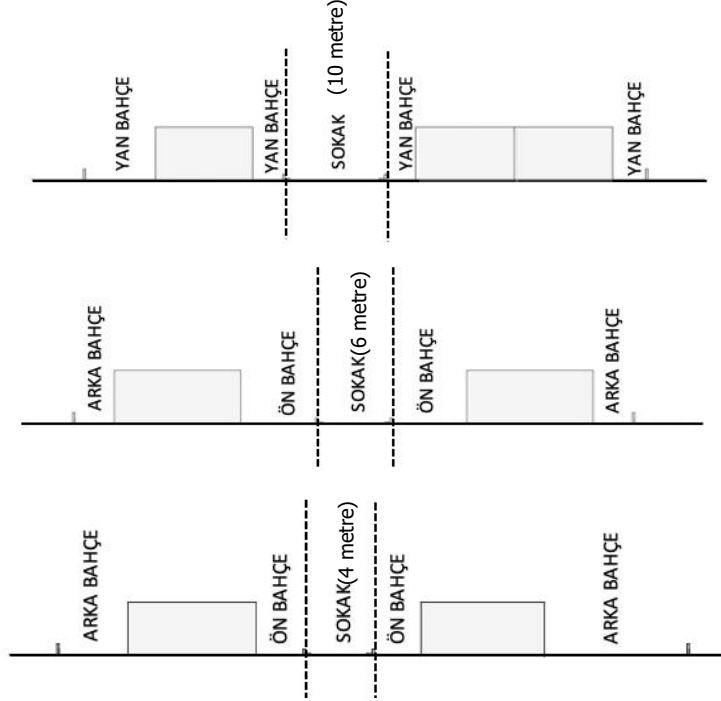
Şekil 9. Gülevler Yapı Kooperatifi sokak dokusu (Kaynak: Isparta Belediyesi, 2024)

Gülevler yerleşiminde tüm konutlar kuzey-güney yönünde, sokak dokusu meydana getirecek biçimde aynı yönde yerleştirilmiştir. Isparta-Antalya Karayolu'na (Alparslan Türkeş Caddesi) bakan küçük parseller daha düzenli bölünürken, güney yönündeki büyük parseller daha düzensizdir. Konutların ön bahçe ve yol ile doğrudan bağlantılı olarak inşa edildiği görülmektedir. Yapıların parsel içindeki yerleşimi farklı tiplerdeki konutlarda değişkenlik göstermekle birlikte, genellikle ön ve arka bahçe mesafesi bırakılarak ikili diziler halinde tasarım yapıldığı görülür. Bununla birlikte, bahçe içinde tek yapı olarak tasarlanmış müstakil konut tipleri de mevcuttur. Konutların sokaktan görünmesi sağlanmış ve sokak konut cephelerinin devamlılığı korunmuştur (Şekil 10). Sokak cephelerindeki süreklilik günümüzde de hissedilmektedir.

Şekil 10. Gülevler Yapı Kooperatifi sokak cepheleri (Kaynak: Çelebi Gürkan Arşivi)

Yerleşim içerisindeki her konut birimi ön ve arka bahçeye sahiptir. Her bir konutun ön bahçe mesafesi aynı olmakla birlikte arka bahçe büyüklükleri değişkendir. Ancak ön ve arka bahçe mesafeleri adil kullanım adına eşit büyüklükte düzenlenmeye çalışılmıştır. Konutların yan bahçe genişlikleri 3 metre iken ön bahçe mesafeleri 2,5 metre ile 6 metre arasında değişmektedir. Bu durum sokak cephelerinde süreklilik sağlamıştır (Şekil 11).

Şekil 11. Gülevler Yapı Kooperatifi sokak-parsel-yapı ilişkisi (Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Konutların bahçeleri beton ya da metal korkuluklarla yoldan ayrılmıştır. Bahçe sınır elemanları konut sahipleri tarafından yaptırıldığı için aralarında biçim, malzeme ve yükseklikleri bakımından farklar bulunmaktadır. Konut bahçelerinin yüksek duvarlarla çevrilmediği ve böylece sokak ile görsel bağlantının koparılmadığı görülür (Şekil12). Konutların sokak kapısına ulaşmak için bahçelerine girilebilmektedir. Metal korkuluklardan oluşan sınır duvarlarının yeşillendirilerek sokak peyzajına katkı sağlanmıştır. Konutlar arası sınırlar yarım bahçe duvarı şeklinde düzenlenmiş, yeşil bitkilerle belirginleştirilmiştir. Sokak genişlikleri ve konutlar arasındaki mesafeler günümüze kadar değişmeden gelmiştir. Konutların sokakla bağlantısı bahçe yolu ile sağlanmıştır. Konut girişlerinde de ön ve yan cepheden olmak üzere farklılaşma görülür (Şekil 13). Bahçe kapısından itibaren devam ederek evlerin ana giriş kapılarına yönlendiren yollar 6-7 basamaklar zemin düzleminden koparak giriş kapılarına ulaşır (Şekil 13). Bitki örtüsü sokak-yapı ilişkisini kurmada önemli bir öğe olarak kullanılmıştır. Konut alanlarına girildiğinde arka bahçeye geçmede engelle karşılaşılmaz.

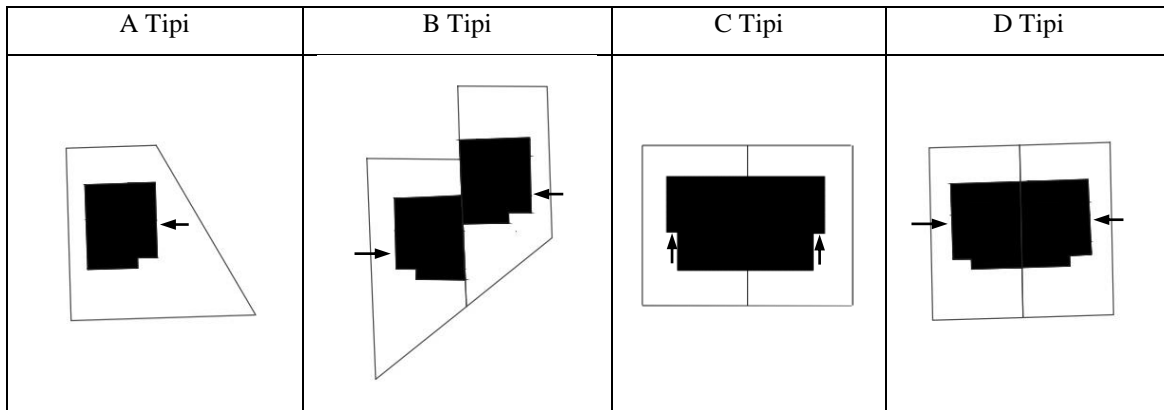
Şekil 12. Gülevler Yapı Kooperatifi sınır duvarları (Kaynak: Çelebi Gürkan Arşivi)

Şekil 13. Gülevler Yapı Kooperatifi sokak yapı ilişkisi ve konut girişleri (Kaynak: Çelebi Gürkan Arşivi)

Konut Tipolojileri

Kooperatif konutları oldukça yalın bir biçimde tek ve iki katlı olmak üzere şekillenir. 7 adadan meydana gelen alanda 110 konut A, B, C ve D tipleri olmak üzere dört farklı planı şeklinde kurgulanmıştır (Şekil 14). Plan açıklamasında konutlar "orta nitelikli halk konutu" olarak geçmektedir. Konutların planları Yüksek Mühendis Mimar Nezihi Özyalçın, Necdet Kıvanç ve Yılmaz Yalçınkaya tarafından çizilmiştir. 110 konutun 16 tanesi A tipi, 26 tanesi B tipi, 28 tanesi C tipi, 40 tanesi ise D tipi tipolojisindedir.

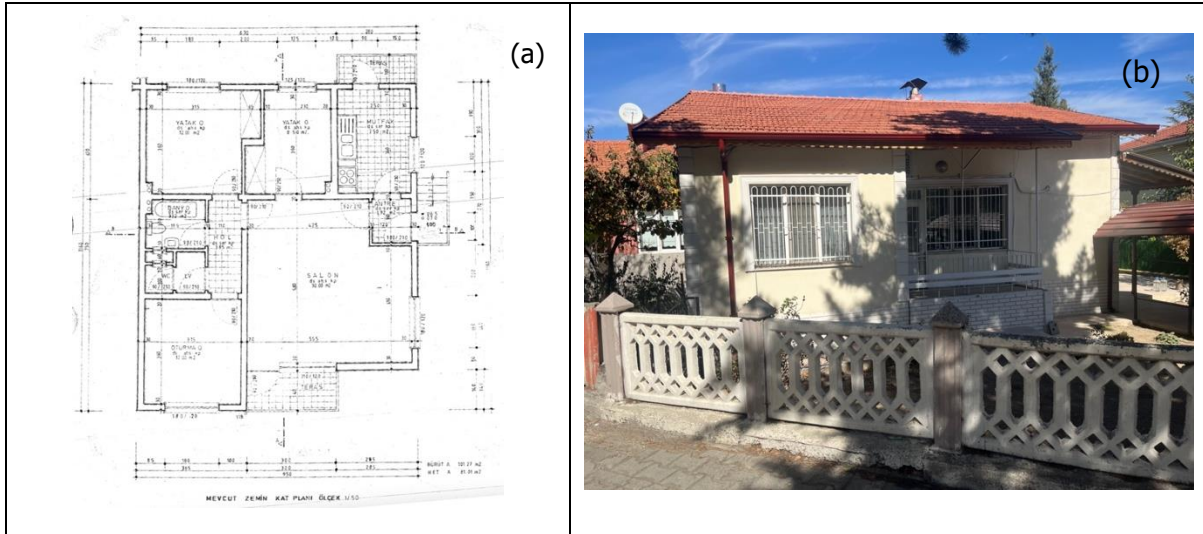

Şekil 14. Gülevler Yapı Kooperatifi konut tipolojileri (Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Konutlar üç oda bir salon olacak şekilde müstakil ikiz evler şeklinde planlanmışlardır. Yaşama mekanına eklenen üç yatak odası ve ıslak hacimlerden meydana gelen plan kurgusu dönemin planlama anlayışı ile örtüşmektedir (Faiz Büyükçam, 2018). Tüm konutların büyüklükleri yaklaşık 100 m²'dir. Yapı adalarının uç kısımları gibi ikiz konutların inşa edilemediği yerlerde müstakil tekil konutlar yer alır. Konutlar kuzey-güney yönünde cepheleri olacak biçimde yerleştirilmiştir. Benzer plan şemasının kendi içerisinde çeşitlenen dört varyasyonu olduğu görülür (A-B-C ve D tipi). Ana yaşama ve servis mekanlarından meydana gelen standart hacimlerde çeşitlemeler yapılmıştır. Böylece tek tip yapılaşmadan kaynaklanan tekdüzellik önlenmiştir. Konutların plan çözümlerinde rasyonel dil ve modern konut ihtiyaçlarına karşılık verecek işlevsel çözümler göze çarpmaktadır. Tüm konut tipolojilerinin genel olarak salon, üç yatak odası, mutfak ve mutfağa bağlı kiler bölümünden meydana gelmektedir. Oturma ve yemek yeme işlevlerinin gerçekleştiği, yaşama mekanı olan salon tüm odaları birleştiren ana bir unsurdur. Bu planlamayla sofalı konut tipine atıf yapılmaktadır. Sirkülasyon alanları olan koridorlar minimuma indirilmiştir. Salon ve bir yatak odası ön bahçe ve girişin yer aldığı sokağakamusal mekâna yönelirken, diğer yatak odaları ve mutfak bölümleri ise daha özel alan olan arka bahçeye bakmaktadır. Mutfağın boyutları sadece yemek yapma eylemine izin verebilecek boyutlarda

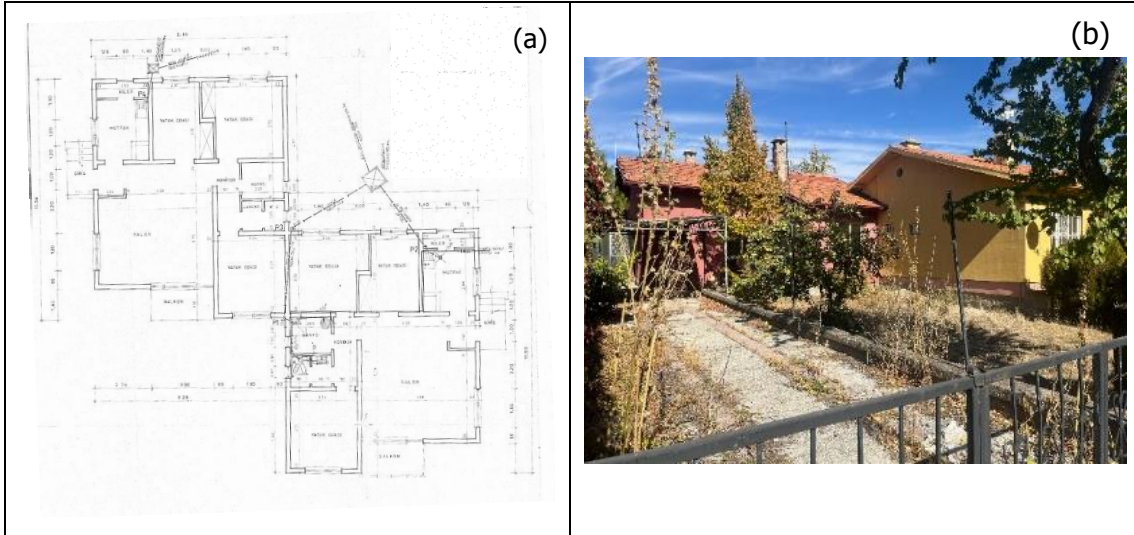
olması salonun yemek yeme mekanı olarak kullanımını getirmiştir. Mutfağın bahçe ile ilişkilendirilmesi bahçede yapılacak üretim döngüsüne katılmasına olanak vermiştir. Konutlarda yatay odalarının bağlandığı bir gece holü bulunmaktadır. Dolayısıyla bu odalara olan geçiş hem fiziksel hem görsel olarak sınırlandırılmıştır. Islak hacimler sırt sırta gelecek şekilde yan cephede, gece holü içerisinde düzenlenmiştir. Bu bağlamda planlama yapılırken daha kamusal mekanlar olan salon ve mutfağın girişe yakın, daha özel mekanlar olan yatak odaları ve banyoların ise girişe uzak biçimde yerleştirilmesine dikkat edildiği söylenebilir. Bu yönüyle konutlar modern konut planlaması anlayışına uygundur. Yatak odaları arasındaki duvar kırılarak gömme dolap alanları oluşturulması tüm plan tipolojilerinde karşılaşılan ortak bir tasarım kararıdır. Böylece alandan tasarruf sağlanmıştır. Mutfağın bahçeye bakan cephesinin kiler olarak kapatılması doğal ışıktan yararlanılmasını güçleştirmiştir. Yola açılan balkonla ise konutlar sokakla görsel ilişki kurmaktadır. Bahçe ilişkisinin planlama kararı olarak ön planda tutulduğu görülmektedir. Tüm konutlar yarım bodrum katlıdır. Böylece zemin kotu toprak seviyesinden yükseltilmiştir. Bodrum katın konutla iç mekandan bağlantısı bulunmaz. 9 basamak merdivenle bahçeden ulaşılan bodrumun kat yüksekliği 2,50 m'dir. Bodrum kata iç mekandan bağlantısının bulunmaması ısıtmadan tasarruf edilmesini sağlamıştır. Konutlarda 50 cm subasman kotu bulunur. İç mekanda kat yüksekliği 2,90 m'dir. Çatı dahil toplam yapı yüksekliği 5,50 metreyi geçmemektedir.

A plan tipi parsel köşelerinde tek yapı biçiminde kullanılırken B, C ve D plan tipleri ikiz evler şeklinde uygulanmıştır. A tipi konutların D plan tipolojisinin tek olarak uygulanmasıyla elde edildiği görülmektedir. Giriş kapıları yan cepheden verilmiştir (Şekil 15). Basamakla ulaşılan giriş kapısı giriş holüne açılmaktadır. Mutfak mekânının girişi salon yerine giriş holünden sağlanmıştır.

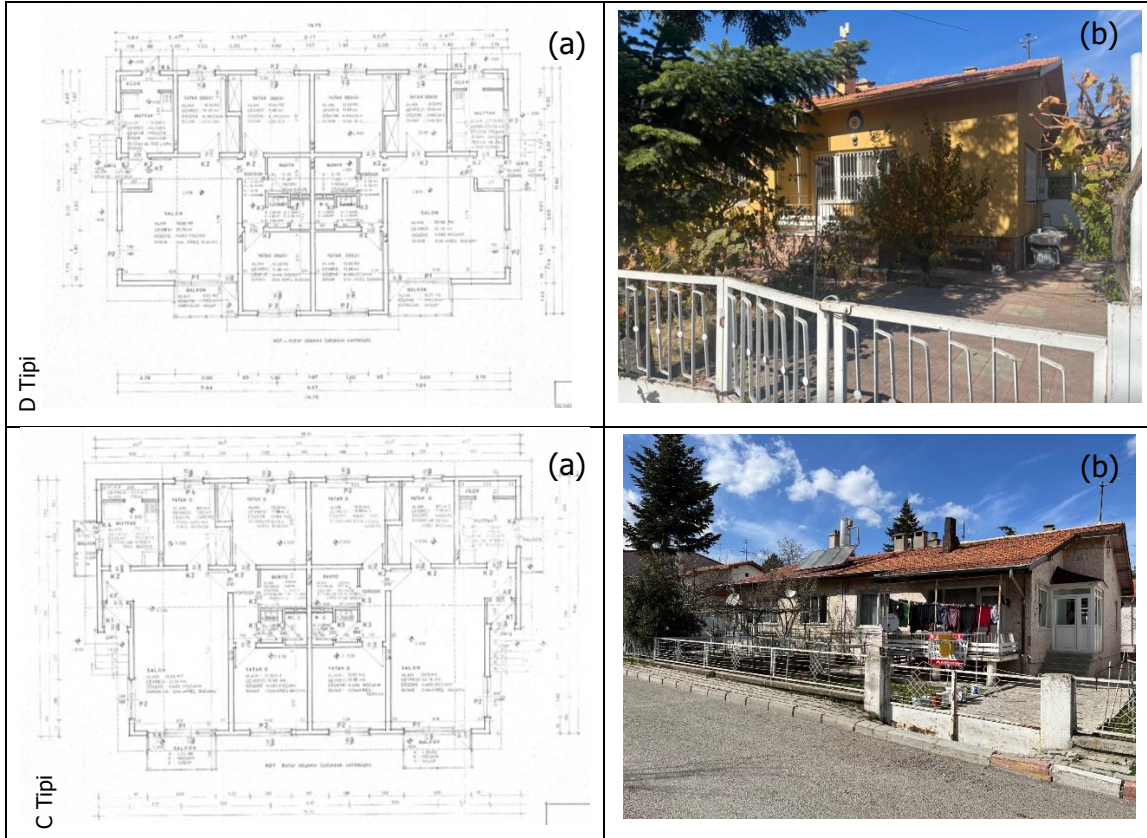
Şekil 15. A Tipi Konut Planı (Kaynak: (a) Isparta Belediyesi, 2024; (b) Çelebi Gürkan Arşivi)

İkiz evler şeklinde düzenlenen B tipi konutlara yan bahçeden girilmektedir. Konutlar kaydırlarak yerleştirilmiştir. Her bir konutun boyutları 9,49x11,58 m'dir. Basamakla ulaşılan giriş kapısı giriş holüne açılmaktadır. Giriş holü doğrudan salona ve mutfağa açılmıştır. Arka bahçeye bakan mutfağın cephesinde ayrı bir bölüm olarak kiler düzenlenmiştir. Üç yatak odasından birine salondan geçilirken, diğerleri banyo ve tuvaletlerin bulunduğu gece holüne açılmaktadır. Ön ve arka cephede bulunan balkonlara salon ve mutfağın önünde yer alan kilerinden geçilmektedir. Kaydırmalı planda yan konutun bahçesine bakan cephede 4,50 metre sağır cephe tasarlandığı, mahremiyetin sağlandığı görülmektedir (Şekil 16).

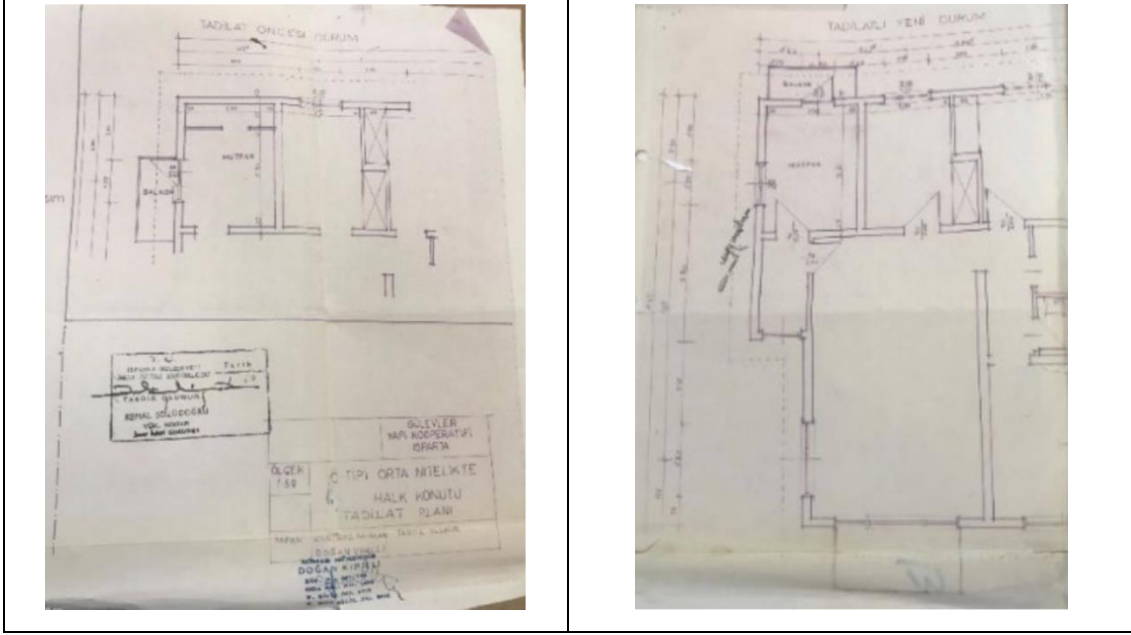
Şekil 16. B Tipi Konut Planı (Kaynak: (a) Isparta Belediyesi, 2024; (b) Çelebi Gürkan Arşivi)

D tipi konutlar kaydırılmadan yan yana yerleştirilen ikiz evlerdir. Plan şemaları B tipi konutların aynıdır. 18,75x10,18 m büyüklüğündedir. İkiz konutların diğer bir versiyonu olan C tipi planda konutların giriş holünde farklılaşma görülür. Giriş kapısı yol cephesine açılmıştır. Bu varyasyonda giriş holü salonla birleştirilerek tüm odalar salona açılmıştır. Mutfak ve yatak odalarından birine salondan geçiş yapılır. Gece holü de aynı şekilde salona açılır. Plandaki değişiklik nedeniyle diğer varyasyonlara göre salon boyutu küçülmüştür. Diğer tiplerde kilerden ulaşılan mutfak balkonu yan cepheye alınmıştır (Şekil 17). Bu değişiklikler cephe düzeninde farklılaşmayı sağlayarak sokak silüetlerini hareketlendirmiştir. Ekonomik bir alternatif olması nedeniyle iç mekanda döşeme kaplaması olarak karo mozaik tercih edilmiştir. Banyolarda modern yaşamın bir tezahürü olarak klozet yerleştirildiği göze çarpmaktadır.

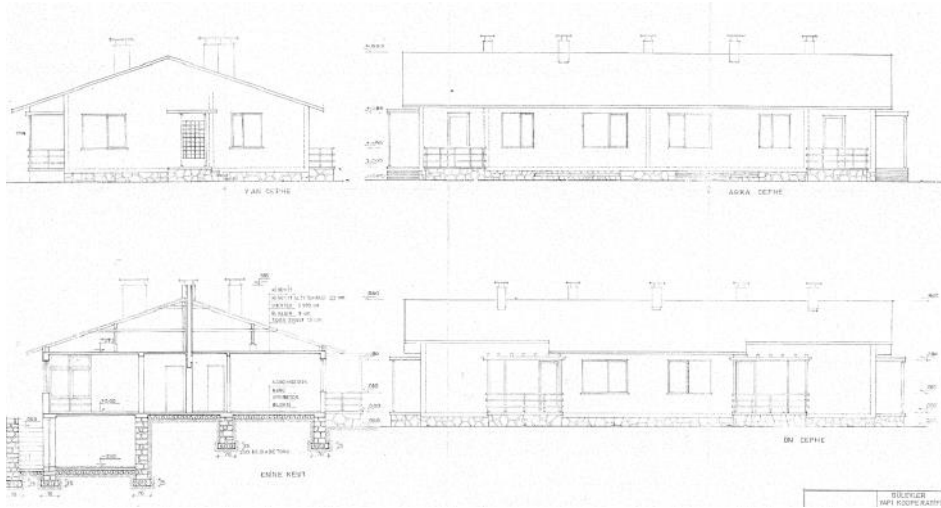
Şekil 17. D ve C Tipi Konut Planı (Kaynak: (a) Isparta Belediyesi, 2024; (b) Çelebi Gürkan Arşivi)

Gülevler Yapı Kooperatifi inşa aşamasındayken hazırlanan tadilat planları ile bazı konutlarda mutfakta yer alan kiler kaldırılarak mutfak mekânının bahçe ile olan ilişkisinin kuvvetlendirilmiştir. Bu düzenleme ile mutfağın gün ışığından daha fazla yararlanması sağlanmıştır (Şekil 18).

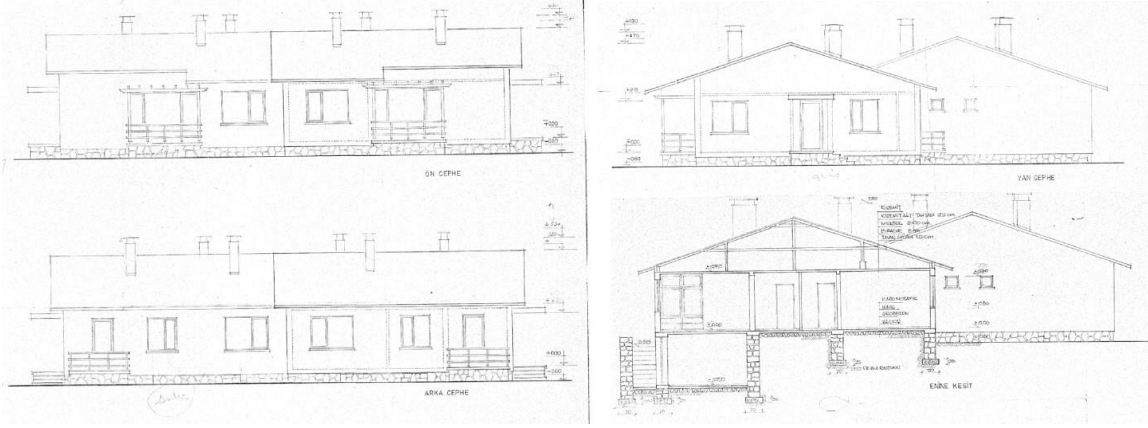

Şekil 18. Konutların yapım aşamasında gerçekleşen tadilat (Kaynak: Köse vd., 2018)

Konutların cephe kurguları incelendiğinde geniş saçaklı kırma çatı ve rasyonel yapı kütesinin oluşturduğu görsel etki dikkat çekmektedir. Kütle hareketleri cepheye dinamizm katmaktadır. Cepheler oldukça yalındır. Süsleme içermeyen bir cephe yaklaşımı söz konusudur. Yarım bodrum kat subasman kotuna kadar mozaik-taş gibi kaplama malzemeleri ile kaplanmıştır. Dikdörtgen formlu pencere boşluklarının yanında yuvarlak çatı pencerelerine yer verilmiştir (Şekil 19-20).

Şekil 19. D Tipi Konutun kesit ve görünüşleri (Kaynak: Isparta Belediyesi, 2024)

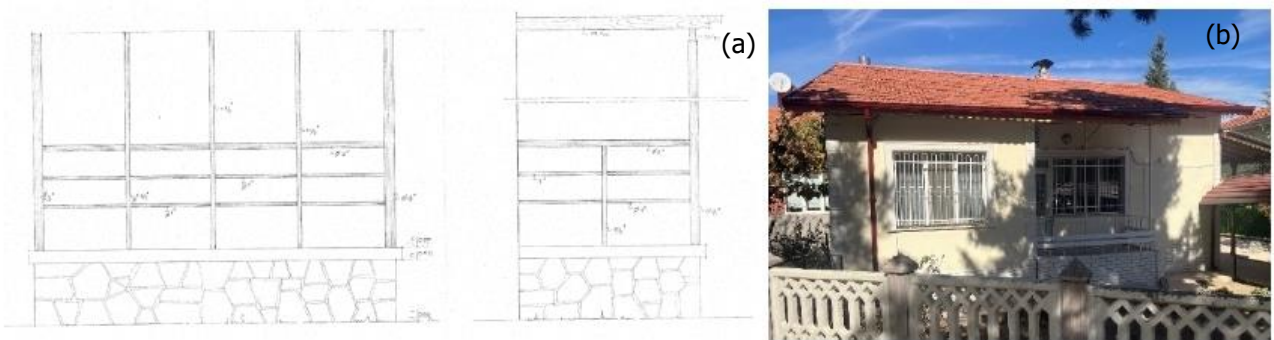

Şekil 20. B Tipi Konutun kesit ve görünüşleri (Kaynak: Isparta Belediyesi, 2024)

Cephedeki doluluk boşluk oranları ve pencerelerin sahip olduğu geometrik ifade yapıların modernist etkisini güçlendirmektedir (Şekil 21). Balkon korkulukları metaldir ve yatay formu kuvvetlendirecek şekilde değişen kalınlıklarda yapılmıştır (Şekil 22). Giriş kapılarının üzerinde geniş bir saçak mevcuttur. Yapıların üzeri geniş saçaklı, kiremit kaplı kırma çatı ile örtülmüştür. Konutlar taş temel üzerine betonarme döşeme ve tuğla duvarlardan oluşan yığma yapım sistemi ile inşa edilmiştir. Pencere ve kapılarda ahşap doğramalardan üretilmiş, pencerelerde mermer denizlik kullanılmıştır. Konutların giriş merdivenleri yerinde dökme mozaiktir.

Şekil 21. Konutların cephe karakteri ve kütle hareketleri (Kaynak: Çelebi Gürkan Arşivi)

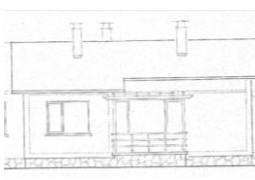

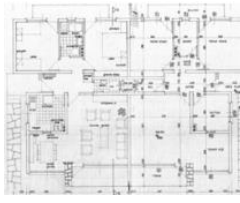

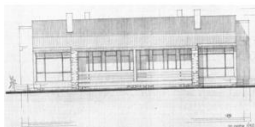

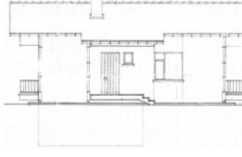

Şekil 22. Balkonların korkuluk detayları (Kaynak: (a) Isparta Belediyesi, 2024; (b) Çelebi Gürkan Arşivi)

Gülevler Yapı Kooperatifi gridal sokak düzeni, bütüncül ve düzenli parsel düzeni ile imara açılması; konutların açık renkli prizmatik kütleler şeklinde tasarlanması, tanımlı bir gabari ve kütle biçimlenişi, yalın ve net cephe karakteri ve modern yaşamı örnekleyen plan düzeni ile Isparta kentinde evrensel modernizmin konut biçimlenişini temsil etmektedir. Modern mimarlıkla kurulan bu bağ, Isparta

kentinin 1970-1980 yılları arasındaki konut mimarisinde önemli bir etki alanı oluşturmuştur (Tablo 2).

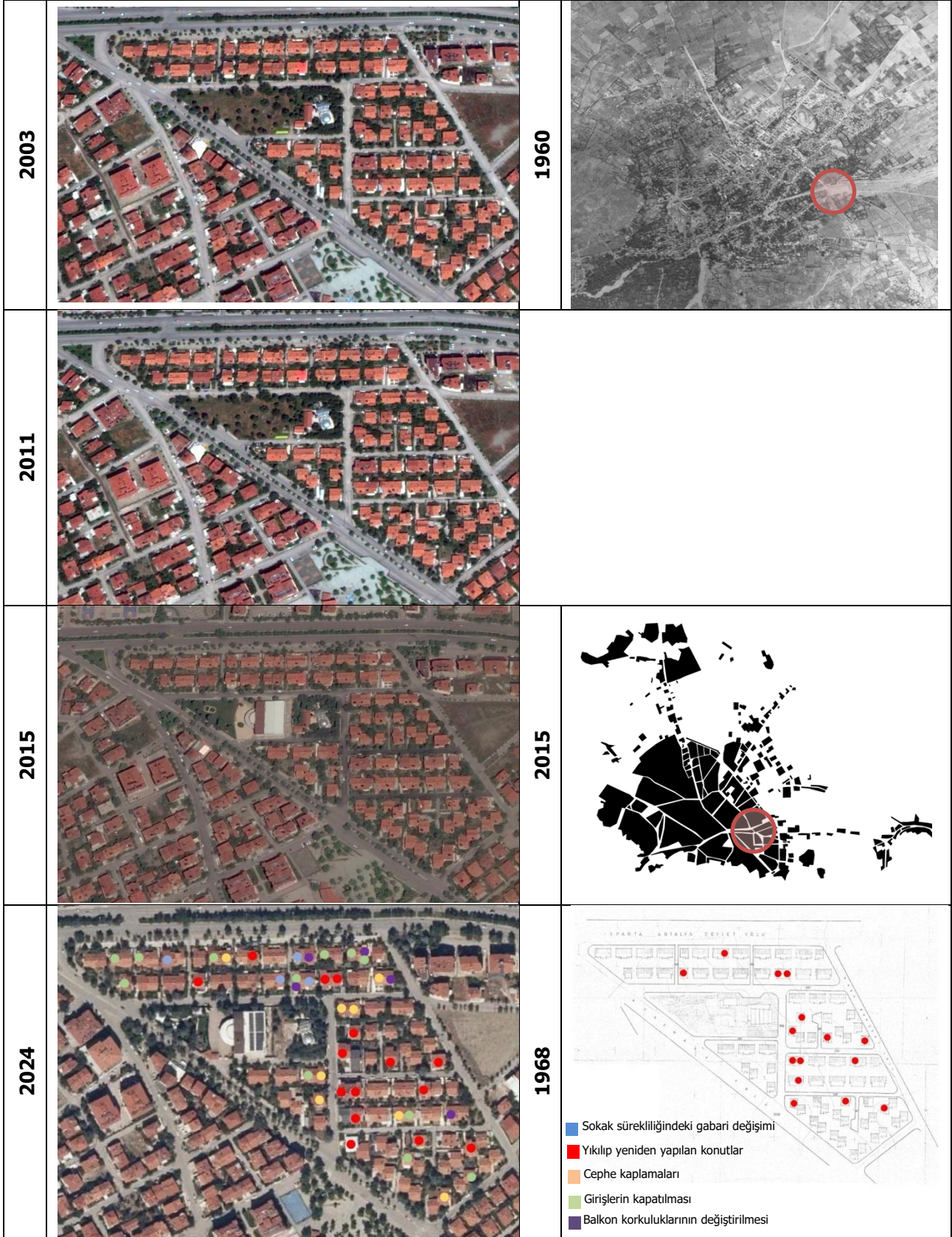
Tablo 2. Gülevler Yapı Kooperatifi'nin Isparta Kenti'ndeki konut mimarisine etkisi (Kaynak: Isparta Belediyesi, 2024; Google Earth; Köse vd., 2018; Çelebi Gürkan Arşivinden faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

	Yerleşim özellikleri	Plan	Form	Cephe karakteri
Gülevler Yapı Kooperatifi (1970)				
Modernevl er Yapı Kooperatifi (1978)				
Mutluevler Yapı Kooperatifi (1975)				
Bağkur Evleri Yapı Kooperatifi (1982)				

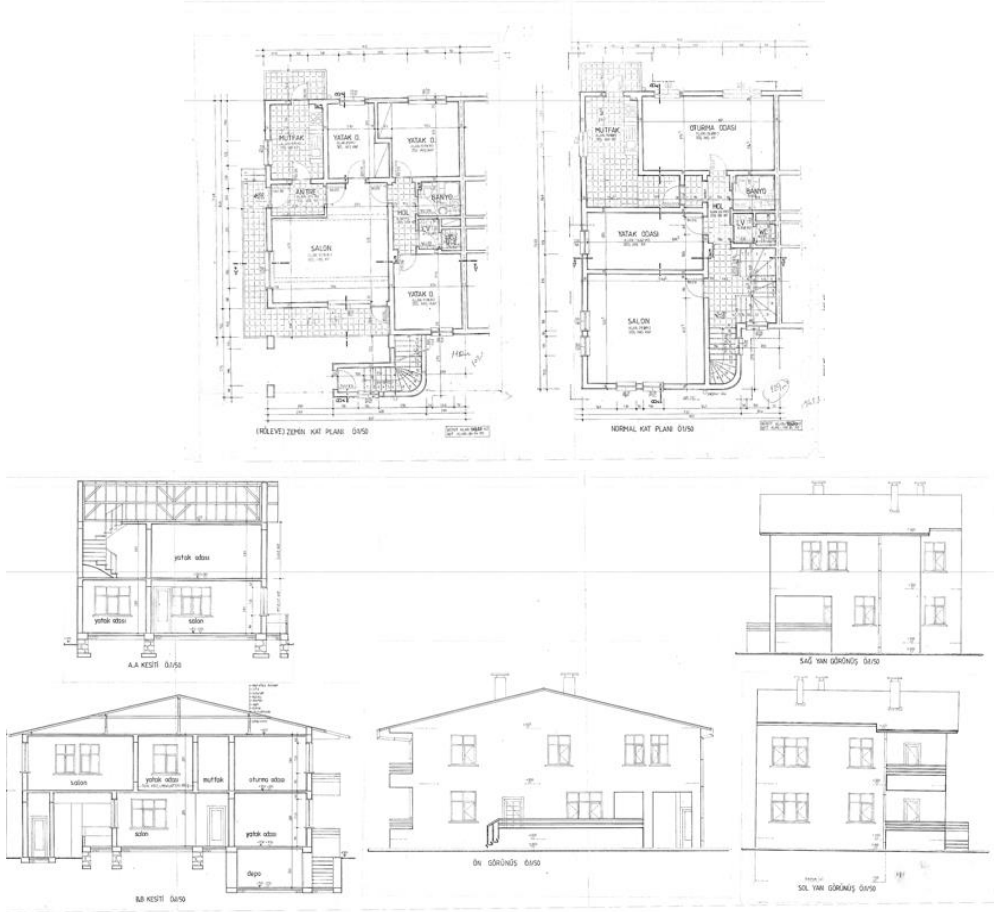
Alanın geçirdiği değişim ve dönüşümler

İnşa edildiği dönemden günümüze kadar geçen sürede Gülevler Yapı Kooperatifi alanı içindeki konut yapılarının kullanıcılar tarafından değiştirildiği ya da yıkılarak yerlerini daha çok katlı yapılara bırakmaya başlaması söz konusudur. İmar planı sınırları kıyasında gecekonduların önleme bölgesi olarak nitelendirilen yerleşim alanı günümüzde yoğun yapılaşma ve yüksek binalarla çevrilmiş durumdadır. Artan arsa değerleri alan üzerinde rant baskısı oluşturmaktadır.

Tablo 3. Gülevler Yapı Kooperatifi'nin yıllar içerisindeki durumunu gösteren hava fotoğrafları (Kaynak: Google Earth; www.harita.gov.tr; Aydın, 2016; Isparta Belediyesi, 2024 kaynaklarından faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Alanın uydu görüntüsü ile 1968 tarihli yerleşke planı karşılaştırıldığında günümüzde yerleşim dokusunun ve sokak-yapı-parcel ilişkisinin korunduğu, doluluk-boşluk oranlarının değişmediği görülmektedir (Tablo 3). Buna karşın konutlara tekil yapı düzeyinde müdahaleler mevcuttur. Günümüzde orijinal haliyle ulaşmış konut sayısı sınırlıdır. Yerleşim içerisinde 15 konut yıkılarak yeniden yapılmıştır. Alandaki özgün konut yapılarının hızla yıkılmaya başladığı, var olanların ise büyük değişimlere değişime maruz kaldığı göze çarpmaktadır. İmar planı değişikliği ile birlikte üç katlı yapılaşmaya izin verilmesiyle birlikte bazı konutların üzerine kat çıkmıştır (Şekil 23). Bu durum yerleşim ölçeğinin ve konut tipolojisinin bozulmasına neden olmuştur.

Şekil 23. Kat sayısı arttırılmış konut örneği-1995 (Kaynak: Isparta Belediyesi, 2024)

İkiz evler şeklindeki konut yerleşimleri içerisinde bir konutun yıkılarak yeniden yapılması ya da kat eklenmesi kütle-yükseklik ilişkisini bozarak dizgesel sürekliliğin bozulmasına neden olmaktadır. Çatı eğimlerinin ve kütle hareketlerinin değişmesi yerleşimin kimliğine zarar vermektedir. Geçmişten günümüze konfor standartlarında yaşanan farklılaşmaların yapılarda yenilemeye gereksinim duyulmasına neden olması konut yapılarındaki değişimin bir diğer etkenidir. Kullanıcılar tarafından yapılan değişiklikler arasında balkonların ve giriş alanlarının kapatılması, balkonların üzerindeki çatı şeklinin değiştirilmesi, balkondan bahçeye inen merdiven eklenmesi, cephe renginin değişmesi, cephe kaplamaları, balkon korkuluklarının değişmesi ve bahçe girişinin araç için otopark şeklinde düzenlenmesi sayılabilir (Tablo 4). Bunlara ek olarak 2024 yılında yerleşimin merkezinde bulunan cami ve düğün salonu arasında başlayan sağlık ocağı inşaatı tamamlanmak üzeredir. Bu müdahale alanın yeşil doku yoğunluğunu azaltmıştır.

Tablo 4. Yerleşimin geçirdiği değişim ve dönüşümler (Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Sokak sürekliliğindeki gabari değişimi				
Yıkılıp yeniden yapılan konutlar				
Cephe kaplamaları				
Girişlerin kapatılması				
Balkon korkuluklarının değişmesi				
Bahçe girişinin park yerine çevrilmesi				

SONUÇ

Isparta kentinde 1960'ların sonu-1970'li yılların başındaki konut yetersizliği sorununa çözüm üretmek için kurulan Gülevler Yapı Kooperatifi bu dönemde kentteki modern konut üretimine katkı sağlamıştır. Isparta kentteki ilk yapı kooperatifleri arasında yer alan ve sosyal konut ihtiyacının karşılanması için tasarlanan yerleşim, kent dışında oluşturulmuş gecekondu ikame örneklerinden biridir. Bu bağlamda kooperatif yerleşkesi inşa edildiği dönemin sosyo-ekonomik ve kültürel koşullarının bir yansıması olarak ele alınabilir. Gülevler Yapı Kooperatif kent genelinde daha sonra gerçekleştirilen yapı kooperatifi uygulamalarına referans teşkil ederek, kentin mimari gelişiminde etkin rol oynamıştır. Kooperatifin tamamlanmasının ardından etrafı konut dokusuyla sarılmaya başlamış; zaman içinde yerleşim bulunduğu mahalleye adını vermiştir. Isparta kentinde apartmanlaşma ve yüksek yapılaşma olgusunun yaygınlaşmaya başladığı dönemde inşa edilmesine rağmen çok katlı apartmanlar yerine düşük yoğunluklu bahçeli yapılaşma modeli tercih edilmiştir. Bu kentleşme kararları Avrupa'daki bahçe kent idealinin devamı niteliğinde olan ve başkent Ankara'da başlayarak ideal konut biçimi

olarak tanıtilan bahçeli evler tipolojisinin yereldeki temsili olarak okunabilir. Gülevler'in kentsel ve mimari başarısının kendinden sonra inşa edilen kooperatif yapılarını etkilediği söylenebilir.

Gülevler Yapı Kooperatifi modern cephe karakteri ve iç mekan düzenlemesiyle Isparta kenti için yeni bir konut deneyimi sunmuştur. Yaşamın geçtiği salon diğer odaların neredeyse iki katıdır. Antre salona açılmaktadır. Yaşama mekanı olan salon ön bahçeye, yatak odaları ise arka bahçeye bakmaktadır. Yatak odalarına geçişte gece holü bulunmaktadır. Yapıların kütle hareketleri, süslemesiz yalın cepheler, dikdörtgen formlu pencerelerin oranları, cephedeki yerleşimleri, yükseltilmiş girişlerin saçakla örtülmüş olması ve geniş çatı saçakları cepheleri karakterize etmektedir. Kooperatif yerleşimi kentteki konumu itibariyle geleneksel konut dokusu yanında yeni ve modern olanın temsili olmuştur. Konutlar tekil yapı ölçeğinde dönemin mimari modernizm anlayışını yansıtmaktadır. Buna ek olarak yapıların bir araya geliş biçimleri de önem arz etmektedir. Toplu yaşamı destekleyen yerleşim planı, konut sahiplerinin yeşil dokuyla bağlantının kopmasına izin vermeyen bahçe düzeni, yalın ve eşitlikçi tasarımı ve rasyonalist tasarım dili ile Isparta kenti konut dokusu içerisinde özgün bir yerleşim olarak ön plana çıkmaktadır.

Isparta kentindeki ilk bahçe kent modeli yerleşimlerin başını çeken Gülevler Yapı Kooperatifi mekan kalitesinin yanında, sosyal konut olarak planlama süreciyle Isparta kentinde bir ilki temsil etmektedir. Kentte yeni bir sosyal yapılanmayı meydana getirmesi açısından önem taşımaktadır. Tabandan gelen örgütsel girişim yerel yönetimce desteklenmiş, belediyenin desteği yalnız arsa payı ile sınırlı kalmamış, inşaat aşamasında da devam etmiştir. Her üyenin katılımı demokratik biçimde ortaktır. Sınırlı sermayeye sahip üyelerin birleşerek daha büyük bir sermaye ile çok sayıda konut inşa etmesi tekil konutların inşasından daha ekonomiktir.

Bu çalışma kapsamında; inşa edildiği dönem itibariyle 55 yıllık bir geçmişe sahip olan Gülevler Yapı Kooperatifi'nin tanıtilarak değerinin gelecek kuşaklara aktarılması hedeflenmiştir. Kooperatif yerleşimi dönemin sosyal, ekonomik ve mimari durumunu yansıtmaları bakımından belge değeri taşımaktadır. Yerleşimdeki yapılar günümüzde hala barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla konut işleviyle kullanılmaktadır. Gülevler Yapı Kooperatifi'nin toplumun mekânsal gereksinimlerine yanıt verebiliyor olmasından kaynaklı süreklilik değeri mevcuttur. Bu bağlamda Gülevler Yapı Kooperatifi modern mimarlık mirası değeri taşımaktadır. Yapı kullanımının sürekliliğinin mümkün olabildiğince sağlanması modern mimarlık mirasının yaşatılması bakımından önemli ve gerekli görülmelidir.

Kentsel dokunun modernist çizgileri günümüzde genel olarak korunmakla birlikte konutlara yapılan müdahaleler mevcuttur. Alan çok katlı konut dokusu ile sarılmış durumdadır. Sıkışık kent dokusu içerisinde bahçeleri ve düşük yoğunluklu yerleşimi ile sağladığı kaliteli yapılı çevre ve yaşam biçimi açısından değerlidir. Kooperatif yerleşimi günümüzde hızlı kentleşme ve rant baskısı altındadır ve bu baskı konut yerleşimini özgün mimari kimliğini tehdit etmektedir. Modern mimarlık mirası bağlamında yerleşimin taşıdığı değerler göz önünde bulundurulduğunda, rantsal eğilimlere açık bir noktada bulunan Gülevler Yapı Kooperatifi'nin kat artırımını gibi tartışmalara konu olmadan koruma altına alınması kent mimarlık tarihinin yaşatılması bakımından gereklidir.

KAYNAKÇA

- Alkan, L. & Uğurlar, A. (2015). *Konut kavramına giriş. Türkiye'de konut sorunu ve konut politikaları*. İçinde L. Alkan & A. Uğurlar (Eds.), (s. 5-6). Ankara: Kent Araştırmaları Enstitüsü.
- Akpınar, İ. & Uz, F. (2016). *Türkiye tasarım kronolojisi: Konut. 3. İstanbul Tasarım Bienali / Geç olmadan eve dön: Konutun serüveni üzerine bir sergi kitabı*. İstanbul: Vitra Çağdaş Mimarlık Dizisi. 18 Ekim 2024 tarihinde erişildi, https://bizinsanmiyiz.iksv.org/wp-content/uploads/2017/11/konut_tr_opt.pdf
- Anonim, (1973). *Isparta il yıllığı – Cumhuriyetin 50. yılında Isparta*. Ankara: Pars Matbaası.
- Anonim, (2001). *Isparta 1880-1980*. Isparta: Isparta Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü Yayınları.

- Anonim, (2006). *Isparta (merkez) kısmi revizyon imar planı izah raporu*. Özgünkent İmar İnş. Ltd. Şti.
- Aydın, N. (2016). Kentsel saçaklanmanın kent örüntüsü üzerindeki etkisinin fraktal geometri ile tespiti; Isparta örneği. (Tez numarası. 470718). [Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Aydın, S., Türkoğlu, Ö., Emiroğlu, K. & Özsoy, E.D. (2005). *Küçük Asya'nın bin yüzü: Ankara*. Ankara: Dost Kitapevi.
- Bina Yapımını Teşvik Kanunu, (1948). 21 Ekim 2024 tarihinde erişildi, <https://gayrimenkulmevzuati.com/bina-yapilmasini-tesvik-kanunu/>
- Bölükbaş Dayı, E. (2019). The formation of a modern city: Antalya, 1920s-1980s. (Tez numarası. 594955). [Doktora Tezi, ODTÜ]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Bölükbaş Dayı, E. & Alyanak Kaya, F. (2024). Modernin üretiminde kolektif bir yaklaşım: Antalya Yalı Apartmanı. *EKSEN Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 5(1), 1-19. <https://doi.org/10.58317/eksen.1351239>
- Cengizkan, A. (2002). *Modernin saati: 20. Yüzyılda modernleşme ve demokratikleşme pratiğinde mimarlar, kamusal mekan ve konut mimarlığı*. Ankara: Boyut Yayınevi
- Çetin, S. & Güvü Erhan G. (2023). 1950 Sonrası Isparta'nın kooperatif yapıları. İçinde S. Şimşek, A. B.İ Gökarslan, Ş. Çelik, S. Çetin (Eds.) *Isparta'nın 1950 sonrası çağdaş yapıları*, (s. 1-59). Ankara: Akademisyen Kitabevi
- Çınar, T. (2015). Bahçekent modelinin düşünsel kökenleri ve kentbilime katkıları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 55(1), 27-51.
- Ertan, K.A. (2004). 20. Yüzyıl kent ütopyaları. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 13(3), 5-21.
- Faiz Büyükçam, S. (2018). Türk evinden apartmana Türkiye'de konut olgusu; 1950-1980 dönemi İstanbul apartmanları. *Dicle Üniversitesi 1. Uluslararası Mimarlık Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s. 64-78, Diyarbakır.
- Gülevler Sakinleri, (2014). <https://www.youtube.com/watch?v=sdX3O7xyQxc>, Yayın Tarihi: 7 Eylül 2014 (Erişim Tarihi: 23.12.2024)
- Güllü, Ö. (1938). Isparta'mızda temeli atılmak üzere bulunan yeni bir teşekkül hakkında düşündüklerimiz. *Ün Dergisi*, 5(52-53), 735-736.
- Haber 32. (2022, 9 Mart). *Isparta'nın sosyal konut serüveni*. 18 Eylül 2024 tarihinde erişildi, <https://www.haber32.com.tr/ispartanin-sosyal-konut-seruveni-1>
- Isparta İmar Planı Raporu. (1943). Prof. Ölsner ile Doçent Yüksek Mimar Kemal Ahmet Aru'nun hazırladığı Isparta Şehri İmar Planı Raporu, *Ün Dergisi*, 10 (116-117), 1615- 1622.
- Koca, D. (2015). Türkiye'de çağdaş konut üretiminin yeniden okunması, *Tasarım+Kuram*, (19), 19-36. <https://doi.org/10.23835/tasarimkuram.239591>
- Koç, H. (2022). Kentsel konut sunumunda giderek unutulmuş bir organizasyon: Konut yapı kooperatifleri. *İdealkent Dergisi*, 13(37), 2002-2026. <https://doi.org/10.31198/idealkent.1117042>
- Köse, D., Güç, B. & Çetin, S. (2018). A social housing example in Isparta: Gülevler Housing Cooperative. Archdesign 'Xx18 / V. International Architectural Design Conference, Dubrovnik, Hırvatistan, 13 - 14 Nisan 2018, s.182-190.

- Özüekren, Ş. (1996). Kooperatifler ve konut üretimi. İçinde Y. Sey (Ed.), *Tarihten günümüze Anadolu'da konut ve yerleşme* (s. 355-365). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Pérouse, J.F. (2023). *Angora'dan Ankara'ya: Bir başkent in doğuşu* (1919-1950) (Çev. A. Meral), İstanbul: Doğu Batı Yayınları
- Sayar, Z. (1946). Mesken Davası II. *Arkitekt*, 6(175-176), 149-150.
- Sezgin, H. (1993). Isparta'da konutun değişim süreci: Geleneksel konuttan toplu konuta. (Tez numarası. 28945). [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Sözen, M. & Tapan, M. (1984). *50 yılın Türk mimarisi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Şentürk, A. & Duran, M. (2022). Geçmişten günümüze ana hatlarıyla Isparta tarihi. İçinde A. Şentürk, M. Duran (Eds.), *Tarihi, mimarisi ve sosyo-kültürel özellikleri ile Isparta* (s. 2-11), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.
- Tekeli, İ. (1982). Türkiye'de konut sunumunun davranışsal nitelikleri ve konut kesiminde bunalım. İçinde *Konut 81 (Kent Koop Yıllığı)* s. 57-101. Ankara: Kent Koop Yayınları.
- Tekeli, İ. (2009). *Konut sorununu konut sunum biçimleriyle düşünmek*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. & İlkin, S. (1984). *Bahçelievlerin öyküsü: Bir batı kurumunun yeniden yorumlanması*. Ankara: Kent-Koop Yayınları.
- Temurçin, K. (2004). Isparta ilinde sanayinin gelişimi ve yapısı. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(2), 79-95.
- TUİK. (2024). *Nüfus ve demografi istatistikleri, genel nüfus sayımları*. Ankara. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1> (Erişim Tarihi: 24.09.2024)
- Zadil, E. (2011). Yapı kooperatifleri ve mesken problemleri. *Journal of Social Policy Conferences* (12), 31-69.